

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra Sociologie

Diplomová práce

2023

Bc. Lea Štrpková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra Sociologie

**Keby tisíc populizmov: súčasné podoby transformácie
straníckej politiky**

Diplomová práca

Autor práce: Bc. Lea Štrpková

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: prof. doc. PhDr. Ondřej Císař, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31.7.2023

Bc. Lea Štrpková

Bibliografický záznam

ŠTRPKOVÁ, Lea. *Keby tisíc populizmov: súčasné podoby transformácie straníckej politiky*. Praha, 2023. 76 s. Diplomová práca (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Institut Sociologických štúdií. Katedra Sociologie. Vedoucí diplomové práce prof. doc. PhDr. Ondřej Císař, Ph.D.

Rozsah práce: 124 591 znakov

Abstrakt

Cieľom tejto záverečnej práce bola analýza populizmu v kontexte transformácií českej straníckej politiky a zistenie, do akej miery je populizmus využívaný v procese politickej komunikácie českými politickými stranami a hnutiami v ich volebných programoch. Predmetom nášho výskumu boli tie politické subjekty, ktoré vo voľbách splnili 5% podmienku volebnej klauzuly. Konkrétne zisťovaná bola odpoveď na otázku, ako veľmi je populizmus využívaný celkovo, a porovnanie dosiahnutých úrovní v štyroch analyzovaných obdobiach, konkrétne v rokoch 2010, 2013, 2017 a 2021. Ďalej bolo zisťované, či tento typ politickej komunikácie využívajú iba populistickí aktéri, alebo sa k nemu uchylujú aj politické subjekty, ktoré všeobecne považované za populistické nie sú. Skúmané boli volebné programy metódou computer-based obsahovej analýzy, založenej na apriori slovníku operacionalizujúcom populizmus do troch dimenzií: antielitizmu, ľudocentrizmu, a Manichejského dualistického pohľadu. Výsledky analýzy hovoria o najrozšírenejšom využívaní tohoto typu komunikácie v období predčasných volieb v roku 2013, odkedy hodnoty mierne klesali. Populizmus vo svojej komunikácii využívali všetky strany a hnutia, zistené boli výrazné rozdiely vo frekvencii ich využitia. V niektorých prípadoch išlo o veľmi nízke namerané hodnoty, napríklad pri ODS či KDU-ČSL. Naopak najpopulistickejšie sa ukázali Veci verejné, Úsvit a SPD. Spomedzi troch dimenzií bolo preukázané najčastejšie využívanie dimenzie antielitárskej rétoriky, avšak rok 2017 znamenal najčastejšie využívanie rétoriky zameranej na utláčaný ľud, vôľu ľudu, či presadzovanie priameho rozhodovania občanmi prostredníctvom referend. Napriek najnižším dosiahnutým hodnotám populizmu v posledných voľbách do PS PČR to však neznamená porážku populizmu v českej straníckej politike, pretože v prípade krízových období môže v budúcnosti dôjsť k opätovnému rozšíreniu tohoto fenoménu v politickom poli.

Klíčové slova

Populizmus, transformácie straníckej politiky, populistická komunikácia, obsahová analýza, Česká Republika

Abstract

The aim of this thesis was to analyze populism in the context of transformations of Czech party politics and to find out to what extent populism is used in the process of political communication by Czech political parties and movements in their election programs. The subject of our research were those political entities that fulfilled the 5% condition of the electoral clause in the elections. Specifically, the answer to the question of how much populism is used in general was investigated, and a comparison of the levels in the four analyzed periods, namely in 2010, 2013, 2017 and 2021. Furthermore, it was determined whether this type of political communication is used only by populist actors, or it is also resorted to by political entities that are not generally considered to be populist. Electoral programs were examined using the method of computer-based content analysis, based on an a priori dictionary operationalizing populism into three dimensions: anti-elitism, people-centrism, and the Manichean dualistic view. The results of the analysis indicate the most widespread use of this type of communication during the early elections in 2013, since then the values have slightly decreased. All parties and movements use populism in their communication, significant differences in the frequency of their use were found. In some cases, the measured values were very low, for example with ODS or KDU-ČSL. On the contrary, Veci verejne, Úsvit and SPD proved to be the most populist. Among the three dimensions, the most frequent use of the dimension of anti-elitist rhetoric was demonstrated, but the year 2017 meant the most frequent use of rhetoric aimed at the oppressed people, the will of the people, or the promotion of direct decision-making by citizens through referendums. Despite the lowest values of populism in the last elections to the PS PČR, this does not mean the defeat of populism in Czech party politics and in the future, because in the case of crisis periods, this phenomenon may re-expand in the political field.

Keywords

Populism, transformations of party politics, populist communication, content analysis, Czech Republic

Title

If a thousand populisms: current forms of transformation of party politics

Poděkování

Na tomto mieste by som sa rada poďakovala prof. doc. PhDr. Ondřejovi Císařovi Ph.D. za pomoc a cenné rady pri vedení tejto diplomovej práce. Zároveň by som sa chcela poďakovať svojmu priateľovi, rodine a kamarátom za podporu počas štúdia, aj počas písania tejto práce.

*Nec audiendi qui solent dicere, Vox populi, vox Dei, quum tumultuositas vulgi semper
insaniae proxima sit.*

And those people should not be listened to who keep saying the voice of the people is the
voice of God, since the riotousness of the crowd is always very close to madness.

Obsah

1. ÚVOD.....	3
2. TEORETICKÁ ČASŤ	5
2.1. Populizmus	5
2.2. Problematika pojmu.....	5
2.3. Vymedzenie definície a teória.....	6
2.3.1. Ideologický prístup	7
2.3.2. Politicko-strategický prístup.....	9
2.3.3. Socio-kultúrny prístup	10
2.4. Vzostup populizmu a globalizácia.....	12
2.5. Populizmus a liberálna demokracia.....	15
2.6. Teória diskurzu	16
2.7. Transformácie stranických politík	18
2.7.1. Stranícka politika v strednej Európe v predvojnovom až povojnovom období	19
2.7.2. Stranícka politika v ČR po páde Železnej opony	20
2.7.3. Podoby a dôvody transformácie stranických politík	20
2.8. Populizmus v kontexte V4.....	22
2.8.1. Maďarsko.....	23
2.8.2. Poľsko.....	25
2.9. Populistická transformácia v českej politike	27
2.10. České politické strany a hnutia	28
2.10.1. ANO 2011	29
2.10.2. TOP 09.....	30
2.10.3. KSČM.....	31
2.10.4. ČSSD	32
2.10.5. ODS..	33
2.10.6. VV.....	34
2.10.7. Úsvit přímé demokracie a SPD	35
2.10.8. KDU-ČSL.....	36
2.10.9. Piráti.....	36
2.10.10. STAN	37

3. METODOLOGICKÁ ČASŤ	37
3.1. Politickí aktéri ako populistickí komunikátori	38
3.2. Výskumný cieľ a otázky	39
3.3. Metóda analýzy dát.....	41
3.4. Predmet analýzy	41
3.5. Indikátory určenia populistckej rétoriky	42
3.6. Yoshikoder	43
3.7. Zostavenie slovníka	43
3.8. Zber a príprava dát.....	44
3.9. Reliabilita a validita.....	45
4. EMPIRICKÁ ČASŤ	45
4.1. Výsledky analýzy	47
DISKUSIA.....	52
Limitácie	52
Zistenia	53
ZÁVER.....	57
POUŽITÁ LITERATÚRA	59
ĎALŠIE ZDROJE	70
PROJEKT DIPLOMOVEJ PRÁCE	71
Appendix: zoznam tabuliek, grafov a obrázkov	76

1. ÚVOD

Súčasnú politickú prostredie je charakterizované výraznými zmenami a výzvami, ktoré ovplyvňujú štruktúru a dynamiku straníckej politiky a politických strán. Jedným z najvýraznejších fenoménov, ktoré v súčasnosti formujú politickú scénu, je vzostup populizmu. Od zvolenia Donalda Trumpa v USA, BREXITu vo Veľkej Británii, iliberálnej demokracie Viktora Orbána či Kaczyňkeho ústavnej krízy v Poľsku sa dá s istotou povedať, že západné demokracie sú ovplyvnené vzostupom populistických hnutí a prominentných politických osobností. Populizmus ako taký nie je novým pojmom, jeho oživenie a rastúci vplyv v 21. storočí však vyvolali intenzívnu odbornú a verejnú diskusiu. Nedôvera v tradičné politické elity, globalizácia, ekonomické rozdiely, kultúrne napätie či migračné vlny sú niektoré z faktorov, ktoré sú bežne spájané s nárastom populizmu v rôznych spoločnostiach. Tento jav charakteristický svojou antiestablišmentovou rétorikou a údajným zastupovaním obyčajných občanov proti skorumpovaným elitám, zmenil politickú dynamiku aj v Českej republike. Na pozadí stabilného, no stále sa vyvíjajúceho politického prostredia v krajine tak našli zárodoky populizmu úrodnú pôdu aj tu.

V tejto diplomovej práci sa zameriavame na analýzu a kontextuálne vysvetlenie súčasných podôb transformácií českej straníckej politiky v kontexte populizmu, pričom našu pozornosť venujeme tomuto javu z dôvodu jeho potenciálu pre oslabovanie princípov liberálnej demokracie a právneho štátu. Skúmaním povahy populistického diskurzu v českom politickom prostredí sa táto štúdia snaží objasniť komplexnú súhrnu medzi populizmom a širším politickým prostredím a prispieť k jeho poznaniu v poli politickej sociológie.

Cieľom tejto práce je analýza populizmu v kontexte premien straníckej politiky v Českej republike a zistenie, do akej miery je populizmus využívaný českými politickými stranami a hnutiami. Konkrétne nás zaujímajú odpovede na otázky: *Môžeme pozorovať nárast vo využívaní populistického rétoriky politickými stranami a hnutiami v čase? Je populizmus ako komunikačný nástroj využívaný všetkými, aj nepopulistickými politickými subjektmi? Ktorá z dimenzií populistického rétoriky je politickými subjektmi využívaná najfrekvencovanejšie?*

V prvej časti práce predstavíme súčasný stav poznania tejto problematiky, predstavíme rôzne definície tohoto pojmu, dôvody pre jeho vznik a jeho vzťah k liberálnej demokracii. Ďalej sa budeme venovať transformáciám straníckej politiky, v Českom kontexte ich histórii

a súčasným podobám, na čo nadviažeme opísaním kľúčových populistických lídrov a strán v centrálnej Európe, konkrétne v Maďarsku a Poľsku. Populizmus následne vzťahujeme na situáciu v českej straníckej politike, kde ďalej krátko charakterizujeme české politické subjekty, ktoré od volieb v roku 2010 splnili podmienku 5% volebnej klauzuly. Časový úsek volieb 2010 až 2021 predstavuje nami analyzované obdobie, a to z toho dôvodu, že práve od volieb do PS PČS 2010 môžeme hovoriť o prvých znakoch transformácie českého straníckeho systému. Naša práca sa sústreďuje na analýzu volebných programov politických strán, pretože tieto dokumenty slúžia ako kľúčový komunikačný prvok politických aktérov smerom k občanom. Na meranie výskytu populistického rétoriky sme využili metódu computer-based obsahovej analýzy založenej na apriori slovníku, ktorá ponúka systematický a reliabilný spôsob pri spracovávaní veľkých textových korpusov.

2. TEORETICKÁ ČASŤ

2.1. Populizmus

Populizmus je pojem, s ktorým sa v dnešnej politickej i akademickej praxi stretávame stále frekventovanejšie. Je to fenomén, ktorý už dávno presiahol priestorové hranice Latinskej Ameriky, ktorá bola v dvadsiatom storočí a začiatkom dvadsiateho prvého storočia obzvlášť známa úspechom populistických lídrov. V súčasnej dobe sa však populistickým politikom, stranám či hnutiam obzvlášť darí aj na Európskom kontinente, kde sa stal stabilnou súčasťou politickej moci. Ide o jeden z nástrojov snahy o získanie alebo udržanie moci, ktorý je v súčasnosti stále častejšie využívaný v moderných demokraciách. Napriek jeho stúpajúcej rozšírenosti nájdeme v politickej teórii iba málo pojmov, ktoré by boli tak rôznorodo definované, ako je populizmus.

Táto kapitola sa v prvom rade venuje predstaveniu systematických prekážok, ktorým odborníci čelia pri snahe definovať populizmus a z ktorých pramení jeho teoretická pluralita, následne ponúkne definíciu na základe predstavenia niektorých hlavných charakteristík. V neskoršej časti kapitoly opíšeme dôvody nárastu populizmu, pričom však neponúkame vyčerpávajúci zoznam, ale budeme sa snažiť popísať túto problematiku komplexne, a to predovšetkým v spojení s procesom globalizácie. Na záver zhodnotíme, prečo populizmus predstavuje hrozbu pre liberálnu demokraciu.

2.2. Problematika pojmu

Taggart (2000, s. 10-15) prirovnáva populizmus k chameleónovi, keďže v závislosti od času, priestoru a príležitosti mení podľa potreby svoju formu, tvar, substanciu a farbu. Práve pre rôznorodosť jeho podôb a prejavov nie je jednoduché ponúknuť vyčerpávajúce základné vymedzenie tohoto pojmu. Pri snahe o vymedzenie takejto definície politickí vedci čelia hneď niekoľkým systematickým prekážkam, ktoré popisuje Freidenbergová (2007, s. 19–20):

1. *„Konceptuálna nejednoznačnosť. Jeho význam často nekopíruje presne daný termín a nie je jasne vymedzená primárna doména konceptu (politická, ekonomická, psychologická...).*

2. *Nedostatočná empirická definícia pojmu, vágnosť. Neurčité vymedzenie hraníc a referenčného bodu.*
3. *Vo všeobecnosti sa vyskytujúce prekážky akéhokoľvek poznania. Každý vedec má prvotnú intuitívnu predstavu, s ktorou k danému pojmu pristupuje.*
4. *Prílišná amorfnosť konceptu a riziko jeho vyprázdnenia.*
5. *Stupeň a miera všeobecnosti konceptu. Problém príliš úzkej, a ku konkrétnemu kontextu viazanej definície, alebo problém opačného charakteru, teda definície príliš všeobecné, ťažko operacionalizovateľné v empirickom výskume.*
6. *Predsudky. Niektorí vedci, najmä tí, ktorí sledujú tento fenomén v rozvojových krajinách, populizmus označujú ako výsledok nižšieho štádia politického vývoja. Najmä intelektuáli s liberálnou orientáciou považujú populizmus za jednoznačne nedobry spoločenský a politický jav.*“

2.3. Vymedzenie definície a teória

Populizmus pochádza z latinského slova *populus*, čo znamená „ľud“. Zo svojej podstaty je tak populizmus o „ľuďoch“, alebo presnejšie o moci ľudí riadiť svoje vlastné záležitosti. Avšak z dôvodov spomenutých v predošlej podkapitole sa pri snahe definovať populizmus stretávame s rôznymi prístupmi. Jedným z nich je jeho chápanie ako stratégie politickej mobilizácie, ktorá využíva určitý štýl politickej rétoriky (Canovan, 1999). Vyzdvihovaním nutnosti prinavrátiť ľuďom moc z rúk politikov, politických lídrov a strán, spochybňujú populisti legitimitu súčasného politického zriadenia. Populizmus odkazuje na mobilizáciu, v ktorej centre sa nachádza charizmatiký vodca, ktorý údajne zosobňuje záujmy obyčajných ľudí a koná v ich mene. Pri tom využíva jednoduchú a priamu rétoriku, apeluje na „zdravý rozum“ ľudí a na komplexné problémy poskytuje zjednodušené riešenia. (Abts & Rummers, 2007). V dôsledku toho sa táto mobilizácia zakorenená v populizme vyznačuje osobitým spôsobom komunikácie (Taggart, 2000). Napriek rôznorodosti teoretických koncepcií je spoločnou charakteristikou väčšiny definícií apel na antagonistický vzťah medzi *čistým ľudom*, a *skorumpovanými elitami*. (Dvořáková et al., 2012; Mudde, 2004; Stanley, 2008; Taggart, 2000).

Po dlhotrvajúcej odbornej diskusii sa v literatúre vykryštalizovali tri dominantné definície populizmu: ideologický prístup k populizmu (Hawkins, 2009; Mudde, 2004, 2017),

populizmus ako stratégia (Weyland, 2001, 2017) a populizmus ako štýl (Ostiguy, 2009). V tejto kapitole predstavíme definície týchto teoretických koncepcií.

2.3.1. Ideologický prístup

Koncepciu ideologického prístupu ponúka Margaret Canovan vo svojej publikácii *Populism* (1981), kde ponúka kľúčové ideologické vlastnosti populizmu. Na ňu v tomto smere nadviazal Cas Mudde (2004, s. 543) so svojou vlastnou definíciou, s ktorou sa musel stretnúť každý kto tomuto fenoménu venoval aspoň minimálnu akademickú pozornosť – a tou je populizmus ako „tenká ideológia, ktorá považuje spoločnosť za ultimátne rozdelenú na dve homogénne a antagonistické skupiny, „čistý ľud“ verzus „skorumpovanú elitu“, a ktorá tvrdí, že politika by mala byť vyjadrením *volonté générale* (všeobecnej vôle) ľudu“. Táto definícia zahŕňa tri hlavné dimenzie populizmu, ktoré sú pre túto prácu kľúčové – *antielitizmus*, tzv. *ľudocentrizmus* (peoplecentrism) a *Manichejský dualizmus*. Hlavným deklarovaným cieľom populistov je tak prinavrátiť morálne nadradenému ľudu stratenú moc, ktorá je v rukách skorumpovaných elít, a ktorá sa snaží o akumuláciu moci a zisku. Ciele a záujmy týchto elít sa však diametrálne líšia od cieľov a záujmov ľudu (Dvořáková et al., 2012) a z toho dôvodu by mal byť výkon politickej moci vyjadrením všeobecnej vôle ľudí (Mudde, 2004, s. 543). Táto definícia zahŕňa štyri „základné koncepty“ (Ball, 1999, s. 391): ideológiu, ľud, elitu a všeobecnú vôľu.

Ideológia

Ideológia je „súbor normatívnych a s normatívom súvisiacich predstáv o povahe človeka a spoločnosti, ako aj o organizácii a účeloch spoločnosti“ (Sainsbury, 1980: 8), ktoré ľuďom pomáhajú orientovať sa v politickom a sociálnom svete (Freedon, 2003, s. 2). Pankowski (2010, s. 3) definuje ideológiu ako „mentálne rámce – jazyky, koncepty, kategórie, obraznosť myslenia a systémy reprezentácie, – ktoré rôzne triedy a sociálne skupiny používajú, aby zistili a pochopili spôsob, akým spoločnosť funguje“ a takýmto spôsobom pomáhajú interpretovať politickú realitu. Populizmus sa však podľa vyššie spomenutej definície považuje za „tenkú ideológiu“, pretože mu chýba komplexný a nuansovaný ideologický rámec, ktorý by riešil rôzne aspekty sociálneho, ekonomického alebo politického života. Populistické ideológie sa často točia okolo ústrednej myšlienky ľud verzus elita, pričom sa zameriavajú iba na špecifické kľúčové aspekty v rámci spoločenského diskurzu. Populizmu

ako takému však chýba komplexná spoločenská vízia, pretože vytvára ideologický rámec obmedzený iba na určité aspekty politickej alebo sociálnej sféry. Má tendenciu uprednostňovať a klásť dôraz iba na určité špecifické spoločenské aspekty, akými sú napríklad nacionalizmus, priama demokracia alebo boj proti elitám, pričom však ponúka iba zjednodušenú alebo nedostatočne rozvinutú víziu spoločnosti a nedisponuje žiadnou stabilnou normatívnou orientáciou (Freeden, 1998, s. 750–751). Miesto toho nedosahuje ani úroveň podobnú intelektuálnej konzistentnosti a kultivovanosti akými disponujú etablované ideológie, ktorými sú napríklad socializmus alebo liberalizmus, a preto býva často doplňovaný o iné ideológie, ku príkladu o.i. komunizmom, nacionalizmom, či socializmom (Mudde, 2004, s. 543).

Lud

„Lud“ je braný ako homogénna skupina a morálne nadradená kategória. Napriek častému odvolávaniu sa na „ľud“ ako na jediný skutočný zdroj politickej moci, samotný pojem ľudu je interpretovaný rôzne. Podľa Ményho a Surela (2000, in Kriesi, 2014, s. 3) sa možno stretnúť s tromi koncepciami tohoto pojmu. Nimi sú *politická koncepcia* – ktorá chápe ľud ako nadradenú kategóriu, *ekonomická koncepcia* – ľud je chápaný ako trieda, a *kultúrna koncepcia* – kedy je ľud chápaný ako národ. Posledná z uvedených je väčšinou využívaná pravicovými populistami, zatiaľ čo ľavicoví populisty využívajú koncepciu ľudu ako utlačanej triedy. Asociácia ľudu ako suverénnej, nadradenej kategórie predstavuje špecifickú verziu demokracie, ktorá môže byť využívaná aj pravicovými aj ľavicovými verziami populizmu, avšak môže byť aj prvkom zaoberajúcim sa demokraciou per se.

Elita

„Elita“ v populistickom diskurze je konštruovaná ako menšina, ktorá využíva politický systém na úkor „ľudu“ (Aytaç et al., 2021). V očiach populistov sú elity antagonistickou kategóriou ľudu a predstavujú exkluzívnu, skorumpovanú a privilegovanú homogénnu skupinu, ktorá je domnele zodpovedná za nepriaznivú spoločenskú situáciu a sociálne problémy. Táto antielitárska demagógia populistov spúšťa takzvanú politiku nevôle (politics of resentment), a následne sami prichádzajú s jednoduchými a rýchlymi riešeniami situácie. (Pakulski, 2018). Elity sa snažia o akumuláciu moci, zisku a dosiahnutie záujmov, ktoré sú údajne v priamom rozpore so záujmami ľudu.

Všeobecná vôľa

Posledným spomínaným konceptom je pojem „všeobecnej vôle“, čím populisti narážajú na konkrétnu koncepciu politiky. Tá je úzko spätá s dielom Jeana Jacquesa Rousseaua, ktorý rozlišoval medzi všeobecnou vôľou (volonté générale) a vôľou všetkých (volonté de tous). Využívaním prvého pojmu, všeobecnej vôle, populisti zdieľajú rousseauovskú kritiku zastupiteľskej vlády. Tá je považovaná za aristokratickú formu moci, v ktorej je s občanmi zaobchádzané ako s pasívnymi subjektmi limitovanými na mobilizáciu vo voľbách pre vyberanie svojich zástupcov. Miesto toho sa odvolávajú na Rousseauovu republikánsku utópiu samosprávy, čiže na myšlienku, že samotní občania sú schopní zákony vytvárať a vykonávať. Aj z tohoto dôvodu je pre populistických aktérov charakteristické volanie po prostriedkoch priamej demokracie, akými sú referendá či plebiscit. (Mudde & Kaltwasser, 2017, s. 16–17).

Ideologický prístup je často využívaný v empirických analýzach zameraných na skúmanie populistického rétoriky (Meijers & Zaslove, 2021, s. 374) a jeho stručná a ľahko operacionalizovateľná definícia je dobre aplikovateľná na rôznych aktérov. Za súčasť ideologického prístupu považujeme vedcov, ktorí populizmus definujú ako ideológiu, ale aj vedcov, ktorí tento termín explicitne nevyužívajú. Bez ohľadu na použitie konkrétneho termínu, ktorý vedci v rámci tohoto prístupu využívajú, všetci populizmus považujú v prvom rade o ideách všeobecne, a o ideách o ľuďoch a elite špecificky. (Mudde, 2017, s. 35).

2.3.2. Politicko-strategický prístup

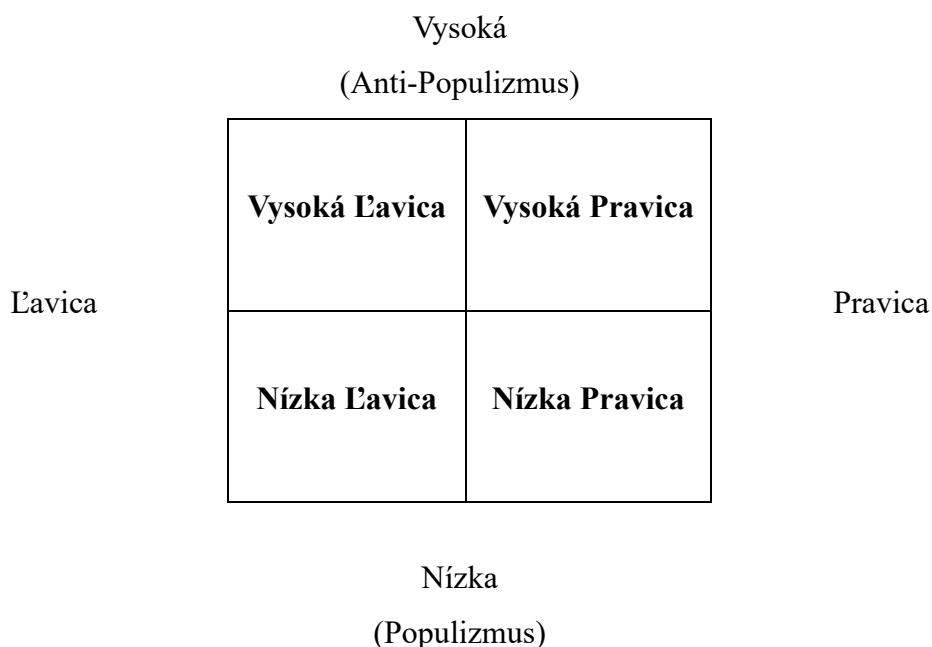
Weyland v zmysle politicko-strategického prístupu konceptualizuje populizmus „ako politickú stratégiu, prostredníctvom ktorej personalistický vodca hľadá alebo vykonáva vládnu moc založenú na priamej, nesprostredkovej, neinštitucionalizovanej podpore veľkého počtu väčšinou neorganizovaných nasledovníkov“. (Weyland, 2001, s. 14). Charizmatikálny vodca získava rozptýlenú, širokú, avšak intenzívnu podporu týchto nasledovníkov proklamovaným zastupovaním tých ľudí, ktorí sa cítia vylúčení alebo marginalizovaní z politickej arény, a ponúka im východiská z kríz, hrozieb a ochranu pred nepriateľmi. Pre získanie a udržanie získanej podpory sa populistickí aktéri snažia vzbudiť dojem vodcu ako stelesnenia ľudu, pričom presadzujú priamu identifikáciu s voličmi

prostredníctvom obchádzania foriem sprostredkovania, ktorými sú aj stranické organizácie. Pre takéto oslovovanie voličov vzbudzujúce pocit priameho kontaktu je vhodné využívanie masových médií a najmä sociálnych sietí. Častá a intenzívna komunikácia, hlavne v kombinácii s charizmatickou persónou, ktorá môže prerastať až do každodennej prítomnosti, môže populistické puto viesť až ku kvázi-náboženskému podtónu. (Weyland, 2017, s. 72–88). Táto stratégia získavania a uplatňovania politickej moci predstavuje koherentný súbor princípov a mechanizmov na štruktúrovane vzťahov politickej participácie, budovania podpory a vládnej autority. Z tohto komparatívneho hľadiska je populizmus politickou stratégiou, ktorá sa točí okolo jednotlivého politika. Konkrétne, populizmus v zmysle politickej stratégie spočíva na charizmatikom vodcovstve, snaží sa posilniť svoju autonómiu a moc a konkuruje iným typom aktérov, akými sú napríklad iné politické frakcie či organizované politické strany. (Weyland, 2001).

2.3.3. Socio-kultúrny prístup

Pierre Ostiguy ponúka definíciu populizmu postavenej na svojej koncepcii vysokej a nízkej dimenzie. Os vysoká-nízka je tvorená a definovaná dvomi subdimenziami alebo komponentmi, ktoré sa týkajú spôsobov bytia a konania v politike a v tomto zmysle sú kultúrne. Jednou z týchto dvoch subdimenzií je sociálno-kultúrna dimenzia, ktorá zahŕňa spôsoby vzťahovania politikov k ľuďom, ich vystupovanie, štýl rozprávania a druh obliekania, slovnú zásobu či otázky prezentované na verejnosti. Druhou je politicko-kultúrna dimenzia a tá sa vzťahuje na formy politického vedenia a spôsoby rozhodovania (Ostiguy, 2009, s. 5–9). Podľa tohoto princípu možno populizmus definovať ako nízky v oboch subdimenziách, čo znamená, že populistí sa správajú a hovoria ľudovo a zdôrazňujú silné personalistické vedenie. Politici na vysokej úrovni sú dobre vychovaní, zdržanlivejší a správni, čo sa týka spôsobov aj inštitucionálnych postupov. Politici na nízkej úrovni menej sublimujú a sú viac prízemní, hrubší, zemitejší a personalistickí, a to ako v spôsoboch, tak aj inštitucionálne. (Mudde, 2017, s. 62). Populizmus je charakterizovaný osobitou formou politického vzťahu medzi politickými lídrami a sociálnym základom, ktorý je tvorený a artikulovaný takýmito “nizkými“ apelmi, a ktoré v určitých častiach spoločnosti zo sociálno-kultúrnych dôvodov rezonujú a sú prijímané. Inými slovami, populizmus je performovaním, predvádzaním sa „nízkeho“, pričom však ústredná úloha personalistického vodcovského vedenia zostáva rešpektovaná. Tento prístup má tak mnoho spoločných črt

s tou skupinou autorov, ktorí populizmus chápu ako štýl. Populizmus však nepredstavuje fenomén zhora nadol, ale obojsmerný fenomén. Ten je centrálne definovaný vyjadreniami a tvrdeniami politikov/vodcov a vzťahom, ktorý je vytvorený medzi vodcom a jeho podporovateľmi, pričom toto spojenie disponuje socio-kultúrnou aj politicko-kultúrnou zložkou. Práve spomínaný druh vzťahu predstavuje jadro chápania kultúrne *nízkej* politiky, a to takým spôsobom, že populistí svojimi perforantnými dôrazmi na ich blízkosť k ľudu performujú – antagonistickým spôsobom – reprezentáciu (zobrazenie) ľudí „takých, ako sú“. (Ostiguy, 2020, s. 105). Tento špecifický vzťah môže vznikáť aj ako vedľajší produkt diskurzu (Mudde) a stratégie (Weyland). Pre Pierra Ostiguya je táto koncepcia dimenzií základom pre pochopenie populizmu, aj pre lokalizáciu v politickom priestore. Jeho definícia vysokej-nízkej osi však nemá predstavovať alternatívu k etablovanej osi ľavica-pravica, ale ju rozširovať, pričom dokopy tvoria dvojdimenzionálny politický priestor apelov, zložený zo štyroch kvadrantov (viď Tabuľka č.1). Obrana *vyšokého* predstavuje kľúčovú črtu fenoménu antipopulizmu, zatiaľ čo performovanie *nízkeho* je základnou črtou populizmu (Ostiguy, 2017). Tento prístup tak chápe populizmus ako štýl performovania nízkeho.

Tabuľka č. 1

Dvojdimenzionálny politický priestor pozícií a apelov (Ostiguy, 2020, s. 121)

2.4. Vzostup populizmu a globalizácia

Nárast populizmu je vo všeobecnosti vnímaný ako odpoveď na časy sociálnych, kultúrnych alebo politických kríz. Takéto krízy môžu byť krízou iba v ponímaní populistov, alebo reálnou krízou, t.j. situáciou, ktorá je, vyplývajúc zo svojej definície, neudržateľná (Taggart, 2000, s. 4). Populisti vyjadrujú svoje postoje v súvislosti s obavami o budúcnosť krajiny alebo určitej skupiny, s hnevom, neistotou a celkovým pesimizmom o stave spoločnosti. Podľa Ernesta Laclaua populizmus vzniká, keď existujúce politické štruktúry nedokážu patrične odpovedať na potreby a frustráciu sociálnych skupín (Laclau, 2005).

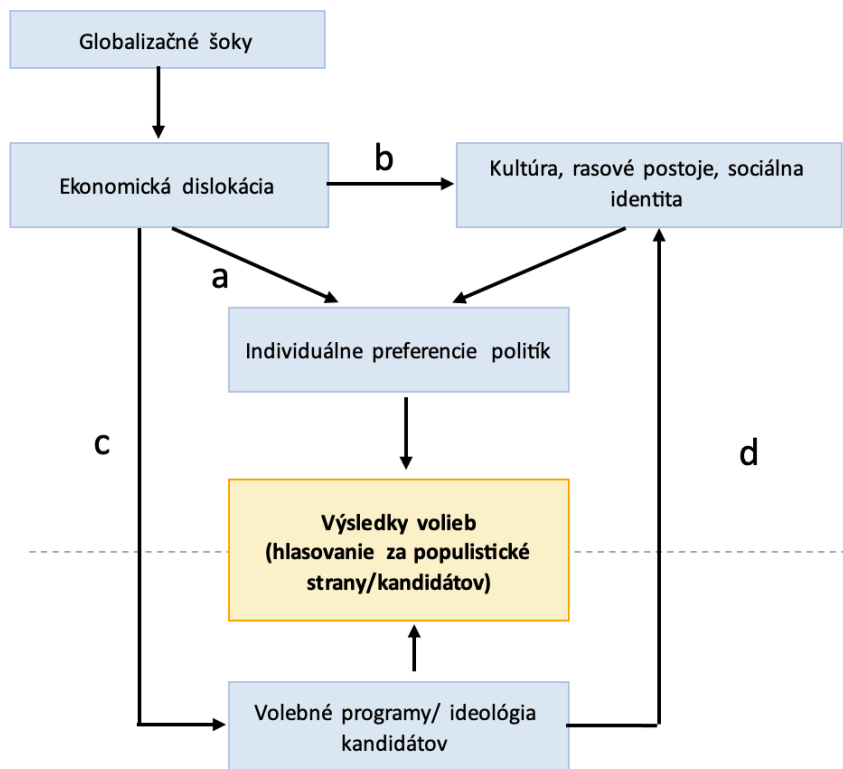
Niekoľko ďalších aspektov zmeny sociálnej reality má vplyv na vznik nových populistických hnutí. Jedným z nich je dimenzionálna zmena politického konfliktu, kedy tradičné rozdelenie politického spektra na pravicu a ľavicu stráca svoje opodstatnenie. Namiesto toho sa objavuje nový konflikt medzi nacionalistickými a sociálne konzervatívnymi, verzus kozmopolitnými a sociálne progresívnymi postojmi. Podpora tradičných sociálnodemokratických strán sa znižuje, čo vytvorilo priestor pre vznik nových politických strán, ktoré sa na nových dimenziách politického konfliktu dokážu umiestniť. Tradičné politické strany však majú s umiestnením na novom politickom spektre problém a výsledkom je zaplnenie tohoto politického vákua novými politickými stranami, alebo vo väčšinových volebných systémoch, kde je vstup nových strán obtiažny, novými politickými lídrami. Menej vzdelaní a tradične orientovaní voliči reagujú na postupnú eróziu ich hodnotového systému, v spoločnosti, ktorú vnímajú ako príliš kozmopolitnú, čo prispieva ku vzniku a nárastu podpory populistických politických strán. (Inglehart & Norris, 2016).

Podľa Kriesiho a jeho spolupracovníkov sociálne zmeny spôsobené globalizáciou mali za následok vytvorenie kohort relatívnych „víťazov“, ktorí benefitovali z ekonomickej, kultúrnej a politickej otvorenosti na jednej strane, a relatívnych „porazených“ na druhej strane, ktorých proces globalizácie priviedol do rizika. Táto nová dimenzia konfliktu obohacuje tradičnú ľavo/pravú os politickej súťaže a predstavuje vznik novej *integračnej verzus demarkačnej štiepiacej línie*. Viacero autorov sa prikláňa k názoru o vzniku novej štiepiacej línie vlastnými koncepciami (Hooghe & Marks, 2018; Strijbis et al., 2020; Vries, 2018). Napriek v niektorých bodoch trochu odlišným definíciám sa zhodnú v tom, že táto nová línia politického konfliktu je artikulovaná na ekonomickej (voľný trh verzus

protekcionalizmu), kultúrnej (pre verzus proti imigrácii) a inštitucionálnej (pre verzus proti európskej integrácii) dimenzii. (Kriesi et al., 2008, s. 11). Práve politizácia tohoto nového druhu konfliktu podľa Kriesiho a jeho kolegov stojí za nárastom populistického radikálneho praveho v západnej Európe. (Kriesi et al., 2006).

Ďalším faktorom ovplyvňujúcim nárast popularity populistických strán podľa Tabelliniho je konsenzus pre nové populistické strany ako reakcia na ekonomickú núdzu. Tá môže prameniť z ekonomickej neistoty, stratu sociálneho statusu, alebo nepriaznivých trhových výkyvov. Posunom sociálnodemokratických strán v prospech progresívnych politik a absenciou iných politických alternatív pre konzervatívnych voličov sa porazení z globalizácie a technologického pokroku obracajú k novým populistickým stranám. (Tabellini, 2019, par. 7–8).

V tejto časti predstavíme kauzálny rámec opisujúci štyri možné spôsoby vplyvu globalizácie na podporu populistických strán podľa Daniho Rodrika (2021, s. 139-141). Rôzne typy globalizačných šokov, akými sú napríklad obchod, migrácia či financie, podľa Rodrika vplyvajú na rôzne ekonomické podmienky, predovšetkým však na ekonomickú dislokáciu. Ekonomická dislokácia zase môže ovplyvňovať politické výsledky, v tomto prípade volebný úspech populistických politikov, prostredníctvom štyroch rôznych ciest (*a, b, c, d*).

Obrázok č. 1

Kauzálny rámec vplyvu globalizácie na podporu populizmu (Rodrik, 2021, s. 139)

Prvý spôsob, spôsob *a*, opisuje ako sa voliči v regiónoch, kde bola zamestnanosť nepriaznivo ovplyvnená nárastom importu, môžu rozhodnúť odovzdať svoj hlas vo voľbách politikom, ktorí obhajujú protekcionizmus a zastávajú tvrdý postoj k zahraničným exportérom. Rovnakým spôsobom môže na ekonomickú dislokáciu vplývať aj príchod veľkého množstva migrantov, predovšetkým tých nízkokvalifikovaných, keď konkurovaním na miestnom trhu práce priamo vplývajú na znižovanie hodnoty pracovného ohodnotenia. Spôsob *b* hovorí o vplyve ekonomickej dislokácie na preferencie voličov prostredníctvom vplyvu, ktorý má na význam určitých kultúrnych hodnôt. Ekonomické šoky môžu zvýšiť pocity neistoty a viesť tak voličov k zásadnejšiemu rozlišovaniu „insiderov“ a etnických, náboženských alebo rasových „outsiderov“, spolu s túžbou po pocite vlastnej stability. Takýmito spôsobmi sa zvyšuje význam kultúrnych hodnôt a môže vznikáť podpora pre lokálnejšie, menej inkluzívne identity. Spomenuté dva spôsoby fungujú na strane dopytu politického ekvilibria, ďalšie dva nasledujúce spôsoby, *c*, a *d*, sa nachádzajú na strane ponuky. Tretím kauzálnym spôsobom *c* je vplyv ekonomických šokov na ideológiu súťažiacich politických strán, kedy sú voliči napriek nezmeneným preferenciám konfrontovaní stranami, ktoré sú viac polarizované v otázkach ako ochrana trhu alebo migrácia. Posledným spôsobom *d* je možný

vplyv ekonomických šokov na snahy strán (zväčša pravicových) o väčšie vyzdvihovanie kultúrnych otázok a otázok identity vo volebnom rozhodovaní – napríklad za predpokladu, že väčšia ekonomická nerovnosť má za následok stratu mediánovej podpory pre pravicové strany. Tie sa môžu snažiť o presunutie volebnej súťaže z otázok ekonomiky na otázky identity a kultúry, čím sa bude zdať, že volebné výsledky boli ovplyvnené kultúrnymi preferenciami voličov, pričom však bola určujúca ekonomika prostredníctvom stranických stratégií.

2.5. Populizmus a liberálna demokracia

Rovnako problémové, ako je samotné definovanie populizmu, je aj vymedzenie povahy vzťahu populizmu a liberálnej demokracie. V odbornej literatúre sa stretávame s rôznymi prístupmi, kedy je napríklad populizmus vnímaný ako hrozba pre demokraciu (Albertazzi & Mueller, 2013; Levitsky & Loxton, 2012), alebo ako prostriedok demokratickej nápravy (Arditi, 2003; Mudde & Kaltwasser, 2012). Iní autori sa zas prikláňajú k názoru, že populizmus má inkluzívny vplyv na demokratický proces vďaka jeho schopnosti mobilizácie dovedy vylúčených skupín (Laclau, 2005).

Populizmus predstavuje zo svojej podstaty hrozbu pre liberálnu demokraciu, a to z nasledujúcich dôvodov:

- Populistická rétorika má tendenciu zjednodušovať zložité problémy a témy rozdeľovaním sveta na „my“ verzus „oni“, čím populistí vytvárajú binárny naratív. Samých seba vykresľujú ako výhradných predstaviteľov skutočného ľudu a svojich oponentov stavajú do pozície elít alebo establishmentu, ktorý je potrebné zvrhnúť. Zjednodušujúce a polarizujúce chápanie takýmto spôsobom podkopáva princípy pluralitných demokratických systémov.
- Populistické hnutia často zdôrazňujú úzku definíciu národa a vylučujú určité skupiny na základe etnickej alebo národnostnej príslušnosti, náboženstva, kultúry, sexuálnej orientácie alebo iných znakov. Takýto vylučujúci nacionalizmus podkopáva myšlienku inkluzívneho občianstva a akceptovania rôznych identít v rámci spoločnosti a vedie k nátlaku zameranému na utláčanie hodnôt a záujmov týchto menšinových skupín.

- Populistickí lídri tvrdia, že zastupujú vôľu väčšiny a argumentujú potrebou koncentrácie moci v rukách jedného vodcu alebo dominantnej skupiny, z dôvodu efektívneho vykonávania politickej moci. To vytvára priestor pre realizáciu autoritárskych tendencií a môže viesť k erózii právneho štátu. Vo všeobecnosti však populistické apely vzbudzujú dojem demokratickosti, keďže sú zamerané na obyčajných ľudí, v ktorých mene populisti spochybňujú a podkopávajú dôveryhodnosť politického establišmentu (Canovan, 1999).
- Hlboký skepticizmus a podkopávanie etablovaných inštitúcií, vrátane politických strán, súdnictva a médií so sebou nesie narušenie systému brzd a protiváh, čím je ohrozená demokratická povaha politického zriadenia.
- Niektorí populistickí lídri alebo hnutia sa snažia svojimi útokmi oslabovať suverenitu mimovládnych organizácií, nezávislých médií a ľudsko-právnych organizácií, a tým paralyzujú princípy občianskej spoločnosti.

Populizmus môže mať nápravné, rovnako ako devastačné účinky pre demokraciu. (Mudde & Kaltwasser, 2012). Avšak na charakteristikách vyššie sme si ilustrovali antipluralistický, antidemokratický, autoritársky, neliberálny a polarizujúci charakter populizmu, čím jednoznačne zo svojej podstaty hrozbu pre demokraciu predstavuje. Napriek tomu populistický líder alebo hnutie nemusí so sebou niesť všetky vyššie spomenuté charakteristiky, ale môže využívať kombináciu niektorých z týchto znakov, ktoré vyplývajú z viacerých kontextuálnych faktorov.

2.6. Teória diskurzu

V tejto práci je naša pozornosť venovaná skúmaniu populistickej politickej rétoriky českými politickými stranami a hnutiami. Z toho dôvodu je pre teoretickú celistvosť práce potrebné poskytnúť vymedzenie pojmu rétorika a opísať, aký je vzťah jazyka, respektíve diskurzu a sociálnych štruktúr, čo urobíme prostredníctvom teórie diskurzu. Tej sa budeme venovať v tejto kapitole. Cieľom tejto kapitoly je teoretické prepojenie jazyka a sociálnej reality, čím chceme poukázať na fakt, že samotné využívanie populistickej rétoriky v politickej komunikácii má priame dôsledky na spoločenskú prax.

Vo vymedzení pojmu rétorika sa prikláňame k definícii Kocka a Villadsenovej (2022), ktorí tento pojem využívajú na označenie diskurzu v politickej sfére. Pod pojem rétorika spadá výber preberaných tém a ich usporiadanie, vznesené tvrdenia, argumentácia, apely na rozum či emócie, slovná zásoba, prednes či rečníkova seba prezentácia, pričom všetky z menovaných sú založené na rétorických rozhodnutiach. Nie je to tak, že by jednou oddeliteľnou zložkou politického vyhlásenia bol obsah alebo ideológia, zatiaľ čo ostatné by tvorilo rétorickú časť. „Rétorika z tohto pohľadu teda nie je vecou štylistiky, ani prezentačnej techniky, ale je komplexným prístupom ku komunikácii, ktorá začína adaptáciou odkazu (chápaného ako celku ideí, apelov a formy) konkrétnemu publiku, aby ovplyvňovala ich chápanie, názory, pocity a činy v danej veci.“ (Kock & Villadsen, 2022, s. 6).

Na druhej strane pojem *jazyk* je chápaný ako prostriedok na budovanie moci, ktorý je využívaný rôznymi inštitúciami a jednotlivcami a zároveň aj ako spôsob, akým si ju udržiavajú. Jazyk sa tak stáva nevyhnutným na udržanie moci a sila a účinok jazyka sa zase spolieha na moc jednotlivcov a samotných inštitúcií. Jazyk je definovaný ako „sociálna prax“ ako prostriedok na budovanie moci, pomocou ktorej sa vytvárajú a udržiavajú mocenské vzťahy (Fowler et al., 1975, s. 95). To podporuje Faircloughov názor, že moc sa buduje a udržiava nielen donucovacími prostriedkami - silou, ale aj nepriamymi spôsobmi, akým je používaním jazyka (Fairclough, 2001). Iní vedci, menovite Fowler (1975) a Kramarae, Schulz a O'Barr (1984), podporujú tento názor tvrdením, že moc sa rozvíja a udržiava prostredníctvom interakcie, ktorá predstavuje sociálnu prax jazyka. Títo vedci tvrdia, že jazyk alebo diskurz slúži na vytváranie a manipuláciu s konceptmi moci v spoločnosti. Diskurzívne budovanie moci inštitúciami a jednotlivcami môže viesť aj k zmene spoločenských praktík a reality ((Mayr, 2008, s. 4). Spôsob, akým inštitúcie a jednotlivci používajú jazyk na upevnenie a presadzovanie svojich ideologických záujmov alebo jednoducho na zachovanie svojej autority nad inými inštitúciami a jednotlivcami, mení sociálne vzťahy. Fairclough (1989), Fowler (1975) a Kramarae, Schultz a O'Barr (1984) sa zhodujú v tom, že jazyk je „sociálna prax“ a že moc sa vytvára a rozvíja prostredníctvom sociálnych interakcií, ktoré sa vyznačujú hierarchiou a asymetriou. Používanie jazyka ovplyvňuje, a do určitej miery aj určuje, sociálne štruktúry. Z tohoto dôvodu môžeme hovoriť o dialektickom vzťahu medzi diskurzom a sociálnymi štruktúrami. (Rubsamen, 2020, s. 13).

Diskurz je vo všeobecnosti podmienená entita spolu so špecifickými princípmi rečového systému, podľa ktorých je realita klasifikovaná a reprezentovaná v určitom časovom období. Podľa Faucaulta (1972) je to historicky daná materiálna prax, pomocou ktorej sa naplňajú mocenské vzťahy. Pojem diskurz predstavuje formálny spôsob myslenia, ktorý je vyjadrený prostredníctvom a pomocou jazyka a ktorý vytvára významové rámce. Politický diskurz možno definovať ako komunikačný akt, ktorého účastníci sa snažia dávať konkrétny význam faktom a ovplyvňovať/presviedčať ostatných. Inými slovami, politický diskurz možno definovať ako manipulatívnu lingvistickú stratégiu, ktorá slúži konkrétnym ideologickým cieľom. (Amaglobeli, 2018, s. 19). Dijk rozlišuje medzi dvoma rôznymi spôsobmi použitia jazyka v kontexte mocenských vzťahov: jazyk ako verejný diskurz a jazyk ako súkromný diskurz. Moc vykonávaná verejným používaním jazyka zvyčajne pochádza od vlád a politických strán. Tieto mocné inštitúcie používajú jazyk alebo „verejný diskurz“ (Dijk, 1995, s. 84) na budovanie a podporu svojej dominancie tým, že vytvárajú poznatky o spoločnosti a propagujú danú spoločenskú prax (Mayr, 2008, s. 3).

2.7. Transformácie straníckych politík

V tejto kapitole sa budeme venovať transformáciám straníckych politík. Aby sme však mohli hovoriť o transformáciách, sprvu po krátkej definícii politických strán opíšeme historický vývin straníckych systémov v krajinách strednej Európy a samostatne Českej republiky. Ďalej opíšeme súčasné podoby zmien, ku ktorým v poslednom období dochádza v straníckej politike a na konci sa budeme venovať populizmu v kontexte krajín Vyšehradskej štvorky.

Podľa Lipseta & Rokkana (1967) „party“ (v slovenskom preklade „strana“) počas celej histórie západnej vlády predstavovala rozdelenie, konflikt, opozíciu v rámci politického orgánu. Tento výraz je etymologicky odvodený od anglického výrazu „part“ (po slovensky „časť“) a odkedy sa prvýkrát objavil v politickom diskurze v neskorom stredoveku, vždy si zachoval tento odkaz. Strany podľa spomínaných autorov slúžia ako základné mobilizačné agentúry, ktoré vytvárajú sieť medzilokálnych komunikačných kanálov a tým pomáhajú posilňovať národné identity. Politické strany v moderných demokraciách plnia funkciu zastupovania občanov (Sartori, 1976, s. 24), a prostredníctvom týchto strán prebieha politická komunikácia (Römmele, 2003, s. 7). Sarcinelli (1998) pripisuje politickým stranám v demokratickom procese funkciu komunikátorov, ktorí vykonávajú recipročnú službu

medzi štátnymi orgánmi a občanmi, a to tak v procese tvorby mienky, ako aj v procese sprostredkovania ich záujmov.

2.7.1. Stranícka politika v strednej Európe v predvojnovom až povojnovom období

Podľa Hlouška a Kopečka (2006) mala v štruktúre konfliktných línií stredoeurópskych krajín pred rokom 1918 veľký, v niektorých prípadoch kľúčový vplyv konfliktná línia centrum-periféria. Tým sa výrazne odlišovali od iných európskych krajín, kde boli témy spojené s týmto typom konfliktu už vecou minulosti. Najvýraznejšie sa prejavovala v prípade Slovenska, kde iné konfliktné línie nezohrávali žiadnu úlohu a v Poľsku, kde bolo prioritou obnovenie národnej identity a nezávislosť politických formácií bez rozdielu ich ideovo-politickej orientácie. Rovnako to bolo aj v prípade Maďarska, kde sa „národná otázka“ stala veľmi dôležitou, pričom však cieľom maďarských strán bolo dosiahnutie národného celku, čo viedlo ku konfliktu s politickou reprezentáciou národných menšín žijúcich v Uhorsku. V českých krajinách bola patrná prítomnosť aj iných druhov konfliktov vo vplyve na podobu straníckeho systému. Význam tohoto konfliktu sa zachoval aj cez obdobie premeny strednej Európy po prvej svetovej vojne, a i keď sa v niektorých prípadoch transformovala, alebo jej konfliktnosť poklesla, stále si zachovávala svoj vplyv na vtedajšiu politiku. V medzivojnovom období bola miera súťaživosti straníckych systémov priamo úmerná demokratickosti jednotlivých politických režimov, čo v praxi s nástupom autoritatívnych režimov znamenalo značnú redukciu súťaživosti a marginalizáciu jej vplyvu na exekutívu. S nástupom nedemokratických režimov, ktoré nastolil komunistický režim bola zlikvidovaná politická pluralita a spoločenské štruktúry boli narušené, alebo úplne zrušené. Komunistický režim aj po svojom páde za sebou zanechal špecifický druh dedičstva, ktoré malo signifikantný vplyv na charakter politických súťaží a prinieslo nutnosť politickej a ekonomickej transformácie. Po roku 1989 vo všetkých štyroch krajinách došlo k zavedeniu parlamentných demokratických režimov a začali využívať pomerný volebný systém – s výnimkou Maďarska, ktoré zaviedlo zmiešaný volebný systém. V tomto období dochádza k dynamickému formovaniu nových straníckych systémov, ktoré sa však napriek počiatočným podobnostiam začali od seba významne líšiť, a v dnešnej dobe sú jasne viditeľné. (Strmiska et al., 2006, s. 432–434).

2.7.2. Stranícka politika v ČR po páde Železnej opony

Tak ako v iných krajinách po páde Železnej opony, v Československo prvé roky po páde režimu znamenali vysokú fragmentáciu stranického systému a vysokú mieru volatility voličov. Napriek tomu možno od volieb z roku 1996 do volieb v 2006 hovoriť z pohľadu množstva, charakteru a úrovne voličskej podpory politických strán o stabilnom straníckom systéme. Vtedajší stranický systém charakterizovali dva hlavné póly: liberálno-konzervatívnej Občianskej demokratickej strany (ODS) a stredoľavej Českej strany sociálnodemokratickej (ČSSD). Obe tvorili kostru vládnych koalícií a opakovane získavali od 25-35% hlasov. Dva menšie póly predstavovali radikálne ľavicová Komunistická strana Čiech a Moravy (KSČM) s oscilujúcou podporou okolo 12% a pravostredová Kresťanská a demokratická únia - Československá strana ľudová (KDU-ČSL), ktorá dostávala okolo 7% elektorátu. Sprevádzané boli menšími, všeobecne liberálne orientovanými stranami ako Unie svobody (US), ktorá vznikla rozkolom v ODS, Občianska demokratická aliancia (ODA) a Strana Zelených (SZ). V období 1992 až 1998 malo svoju zastúpenie v dolnej komore parlamentu aj radikálno-pravicové populistické Združenie pre republiku – Republikánska strana Československa (SPR-RSČ). (Havlík & Voda, 2016, s. 123). Trvalou črtou českej straníckej politiky predstavovalo dominantné postavenie socioekonomickej ľavo-pravej štiepacej línie, avšak vysokú stabilitu politických strán a volebnú podporu sprevádzala relatívne nízka predvídateľnosť koalíčných vzorcov. (Strmiska, 2006). Všeobecne tak bolo možné považovať český stranický systém za stabilný, avšak to len do volieb v rokoch 2010 a 2013, kedy došlo k jeho významným transformáciám.

2.7.3. Podoby a dôvody transformácie stranických politík

Za posledné desaťročia sú badateľné zjavné zmeny v súťaži politických strán v európskych demokraciách. Literatúra zaoberajúca sa premenami stranických systémov vychádza zo stabilného stranického prostredia povojnových západoeurópskych demokracií, kde strany súperili naprieč konfliktnými líniami založenými na dlhodobých štrukturálnych konfliktoch, ktoré boli zväčša organizované v ľavo-pravej dimenzii (Lipset & Rokkan, 1967). V posledných desaťročiach však nastal posun od tradičných debát o ľavici a pravici, v centre ktorých stojí správa ekonomiky, k rozšíreniu politickej súťaže o otázky identity a kultúrnych hodnôt. Dnešné strany v straníckom systéme sú často identifikovateľné viac svojimi postojmi ku kultúrnym otázkam než ako postojmi k redistribúcii a regulácii ekonomiky. Táto

zmena sa najvýraznejšie prejavila otázkami migrácie, európskej integrácie a nárastom podpory krajine pravicových postojov a strán. Stranícka politika je otriasaná rôznymi druhmi populistických strán, napríklad stranami na ekonomickej ľavici, kde sú rozprúďované debaty o nerovnosti a prerozdeľovaní, a tými na kultúrnej pravici, kde naopak medzi hlavné témy patrí rozširovanie apelov s vylučovacím charakterom. (Vachudova, 2021, s. 472–474).

Celkovo možno zhodnotiť, že sa stranícka súťaž sa posunula z ekonomickej ľavo-pravej dimenzie do kultúrnej dimenzie (Polk et al., 2017) a pre politické strany sa význam prísťahovalectva a európskej integrácie časom zvýšil (De Vries, 2018). Všetky zo spomenutých zmien v politickej aréne otvorili dvere pre úspešnú realizáciu populistických tendencií naprieč demokraciami.

Podľa Petra Maira (2000) v poslednom období dochádza k erózii reprezentatívnej funkcie v európskych straníckych systémoch. Toto tvrdenie stavia na základe pozorovateľných politických trendov: klesajúcom straníckom členstve a straníckej identifikácii, klesajúcej voličskej účasti a rastúcej volatilita volebných hlasov. Táto erózia reprezentatívnosti je však badateľná len v krajinách západnej Európy, čo sa však o populizme povedať nedá. Zatiaľ čo mainstreamové strany západoeurópskych straníckych systémov už nie sú schopné adekvátne reprezentovať svojich voličov, podľa Kriesiho (2014) stranícke systémy centrálnej a východnej Európy ešte takéto strany ani nevyprodukovali z dôvodu nedostatočnej inštitucionalizácie straníckeho systému. Týmto konceptom inštitucionalizácie straníckych systémov Mainwaring a Scully označujú „*proces, ktorým sa prax alebo organizácia stáva dobre ustanovenou a všeobecne známou, ak nie všeobecne akceptovanou*“ (Mainwaring & Scully, 1995, s. 4). Inštitucionalizovaný stranícky systém je taký, v ktorom „*aktéri rozvíjajú očakávania a správanie založené na premise, že základné kontúry a pravidlá straníckej súťaže a správania budú prevládať v dohľadnej budúcnosti*“ (Mainwaring, 1999, s. 25). K tejto inštitucionalizácii straníckeho systému je potrebné splniť štyri podmienky. Najpodstatnejšou z nich je stabilita pravidiel a charakteru straníckej súťaže, kedy sa konfigurácia straníckeho systému medzi voľbami nemení, pričom volatilita volebného výsledku je nízka, a nové výzvy sa neobjavujú pri každých voľbách. Druhou podmienkou je relatívne stabilná ideologická pozícia politických strán, ktorá je následkom stabilného zakorenenia strán v spoločnosti. Po tretie strany nesmú byť podriadené záujmom ambiciózných lídrov, ale samotné disponujú nezávislým statusom a hodnotou. Poslednou

podmienkou je potreba uznania ich legitímnosti hlavnými politickými aktérmi. (Mainwaring & Scully, 1995, s. 4–6). Nedostatočná inštitucionalizácia stranických systémov v centrálnej Európe tak vytvára priestor pre úspešnú realizáciu populistického protestu.

2.8. Populizmus v kontexte V4

Ako popisuje Mesežnikov (2006, s. 1-2) „populizmus v strednej Európe dnes predvádza mnohé stránky zo svojho klasického repertoáru: – apelovanie na „jednoduchého“ človeka a sľuby obhajovať jeho záujmy pred tými, ktorí sa oňho vraj nestarajú, – kritický postoj voči politickému establishmentu, kritika úradujúcej vlády a etablovaných „mainstreamových“ strán, vrátane opozičných, za ich údajné korupčné správanie, – nejasné programové zázemie, deklarácie o „všetudovom“ charaktere vlastnej politickej línie, – anti-elitárska rétorika, – „patent“ na schopnosť najlepšie riešiť existujúce problémy v spoločnosti, – sľuby rýchlych zmien k lepšiemu, – úzkostlivé dbanie o súlad rozdávaných sľubov s prevládajúcimi trendmi vo verejnej mienke, ponuka „populárnych“ riešení.“

V krajinách Vyšehradskej štvorky, napriek tomu že zdieľajú rovnakú nálepku postkomunistických krajín, môžeme identifikovať niekoľko rôznych variant vývoja populizmu. Niet pochýb, že pri debatách o populizme je najviac pozornosti uprenej na Maďarsko a Poľsko, kde vládnuca populistická doktrína nadobúda podoby autoritárskeho režimu, ohrozujúceho právny štát a demokraciu ako takú. Avšak populistické útoky na liberálnu demokraciu, ale v inej forme, môžeme podľa Císaře & Kubáta (2021) nájsť aj na Slovensku a v Českej republike. Kým v Poľsku a Maďarsku vývoj populistických tendencií najviac ovplyvňovali kultúrne aspekty, akými sú národ a náboženstvo, na Slovensku zohrali okrem ďalších straníckopolitických konfliktných línií úlohu aj socioekonomické témy. Naopak, v Českej republike sú socioekonomické témy práve tie kľúčové. Česká republika reakciou na krízu tradičných politických strán na prelome nultých a desiatych rokov 21. storočia ústila do antistraníckeho a antipolitického postoja, ktorý volá po technokratickom a manažérskom riadení štátu. (Císař, Kubát 2021)

V nasledujúcich dvoch podkapitolách v krátkosti opíšeme, aká je situácia v Maďarsku a Poľsku. Cieľom tejto kapitoly je poukázať na fakt, že s pomocou populistickej rétoriky môže

dochádzať k oslabovaniu princípov liberálnej demokracie a právneho štátu, čoho jasným príkladom sú práve tieto dve spomínané krajiny.

2.8.1. Maďarsko

Podľa Hlouška a Kopečka (2004) sa štruktúra konfliktných línií v Maďarsku koncom 90. rokov pozvoľna menila – relatívne sa oslaboval vplyv nacionalistickej konfliktnej línie, a naopak vplyv socioekonomickej konfliktnej línie relatívne stúpala. Začiatkom 90. rokov sa formát obmedzeného multipartizmu spojil s typom polarizovaného pluralizmu, pričom iba koncom tohto obdobia sa začala logika fungovania maďarského stranického systému blížiť k modelu umierneného pluralizmu. Císař a Kubát (2021) hovoria o kľúčovej roli kultúrnych otázok v Maďarsku, ktoré formovali sociokultúrnu konfliktnú líniu. „Z nej vzišli dva póly maďarskej politiky: sociálne konzervatívny, kresťansko-národný, antikomunistický a agrárny tábor na jednej strane, a sekulárny, kozmopolitný a mestský tábor na strane druhej.“ (Tóka & Popa 2013 in Císař & Kubát 2021, s. 5).

Palonen (2009) hovorí o fragmentácii či extrémnej diferenciácii politiky po revolučnom roku 1989, ktorá prispela k potrebe vytvorenia pozitívneho, motivujúceho a pútavého pocitu v maďarskej politike. Zvýraznené delenie na „my“ a „oni“, popieranie legitimacy „tých druhých“ a nevyhnutnosť silných väzieb medzi členmi „my“ na vytvorenie jedného spoločenstva (na rozdiel od pluralitnej siete rôznych vzájomne prepojených komunít) je podľa autorky súčasťou dedičstva čiernobieleho postavenia predchádzajúcej totalitnej éry. Toto dedičstvo vytvorilo priestor pre realizovanie populistických tendencií v krajine.

Maďarsko je všeobecne charakterizované ako paradigmatický prípad demokratického spiatočníctva v strednej a východnej Európe a mimo nej. Od víťazstva Viktora Orbána a jeho strany Fidesz v parlamentných voľbách v roku 2010 sa veľká pozornosť upriamila na neliberálny obrat Maďarska a jeho dôsledky pre demokraciu v krajine. Strana vznikla už v roku 1988 a dostala názov Fiatal Demokraták Szövetsége (Aliancia mladých demokratov) so skratkou FIDESZ, ktorá v období od svojho vzniku až po súčasnosť prešla výraznými ideologickými zmenami. Prvý raz strana zaznamenala zisk politickej moci v roku 1998, kedy sa premiérom stal Viktor Orbán. Ďalší volebný úspech však zaznamenali až vo voľbách v roku 2010, v takzvaných „prelomových voľbách“. Po nich sa novozvolená vláda na čele

opäť s Viktorom Orbánom rýchlo pustila do opatrení na získavanie kontroly nad štátom a oslabenie širšej infraštruktúry kontroly. Narastajúce autoritárske tendencie boli sprevádzané výrazným zintenzívnením nacionalistických nálad zo strany Orbána a mnohých jeho spolustraníkov a podporované spolitizovaným prerozprávaním maďarskej minulosti. (Toomey, 2018). Orbánova vláda využila získanú dvojtretinovú väčšinu v parlamente a zreformovala mediálne prostredie zriadením vládou kontrolovanej rady pre médiá a postupným podkopávaním nezávislosti médií. Takýmto spôsobom si vláda zabezpečila možnosť obmedzovania akéhokoľvek redakčného obsahu, ktorý by bol v rozpore s morálkou a verejným poriadkom. To podľa Fourniera (2019, s. 371) predstavuje klasickú autoritatívnu stratégiu cenzúry, kedy argument morálky spojený s verejným poriadkom pôsobia ako nástroj útlaku. Vláda Fideszu takýmto spôsobom prispôsobuje svoju cenzúru meniacim sa cieľom a v médiách vytvára neustálu atmosféru strachu. Ďalšími krokmi Orbána a jeho vlády boli obmedzenie právomoci ústavného súdu, ktorý bol jediným účinným regulátorom výkonnej moci v maďarskom jednokomorovom politickom systéme. Tieto zmeny viedli k prijatiu novej ústavy v roku 2011 (v platnosti od roku 2012), ktorá odvtedy pomohla upevniť moc Fideszu. (Meyer-Sahling & Toth, 2020).

Fidesz vo svojej politickej komunikácii dlhodobo využíva základné prvky populizmu, akými vytváranie neustáleho pocitu ohrozenia, ostrakizácia iných, či apel na obyčajný ľud. Rovnako vystríha pred plánmi antagonistických elít za aké považuje EÚ alebo NATO, ktoré by Maďarsko viedli do nebezpečia a potenciálnej ťažkej krízy spojenej s migráciou. V júli 2014 predniesol Viktor Orbán prejav, v ktorom sa otvorene zasadzoval za koncepciu „neliberálnej demokracie“. Ocenil krajiny ako Rusko, Čína, Turecko a Singapur ako úspešné modely, pričom zdôraznil ich silné centralizované vlády, zatiaľ čo liberálne demokracie v západnej Európe a Spojených štátoch kritizoval ako slabé a bez morálnych hodnôt. Z obsahovej analýzy politickej rétoriky Fideszu a Orbána od Totha (2020) vyplýva jasné využívanie populistickej rétoriky, ktorú využíva napríklad na implikovanie údajných spoločných záujmov maďarskej opozície, politikov podporujúcich migráciu v Bruseli, OSN a Georga Sorosa: ktorých cieľom je podľa samotného premiéra vyvíjať tlak na Fidesz a neho samotného, pre zastavenie zlepšujúcej sa maďarskej ekonomiky, ktorá by mohla v budúcnosti konkurovať týmto antagonistickým elitám.

2.8.2. Poľsko

Poľský stranický systém v 90. rokoch minulého storočia predstavoval zmes socioekonomických delení spolu so štiepiacou líniou mesto-vidiek a paralelnou prítomnosťou štiepenia centrum-periféria. (Zarycki, 2000). Po transformácii stranického systému na prelome tisícročia však došlo k vzostupu špecifického hodnotového konfliktu medzi konzervativizmom a liberalizmom (Hloušek & Kopeček, 2004) a od obdobia 2001 až 2005 tvorili gro politickej súťaže otázky náboženstva či komunistickej minulosti. Od roku 2005 však možno pozorovať aj rastúcu dôležitosť socioekonomických tém, ktoré sú však neoddeliteľné od tém kultúrnych. Ilustrovať to možno na sociálnych programoch konzervatívnej strany Prawa i Sprawiedliwość populistu Jarosława Kaczyńskiego. Tejto strane sa podarilo vo svojej rétorike populisticky spojiť kultúrny nacionalizmus vo forme „poľských hodnôt“ s témami socioeconomickej rovnosti vo forme ochrany sociálne-ekonomicky zraniteľných častí obyvateľstva, a to najmä vo východnej časti Poľska a mimo veľkých miest.

Strana Právo a spravodlivosť je konkrétnym príkladom populistickej transformácie, od populistickej stratégie k populistickej ideológii. Strana sa vyvinula z relatívne neznámej elitárskej strany na masovú a populistickú stranu, ktorá spočiatku populizmus využívala ako stratégiu na realizáciu Kaczyńského myšlienky vytvoriť veľkú stredopravú stranu. Spolu so zmenami v štruktúre strany však rozšírila svoj verejný diskurz a začala vystupovať v mene „ľudu“ a do programu zaradila populizmus, z ktorého sa vyvinul jej ideový koncept. (Wysocka, 2009). Rok 2015 znamenal kombinované prezidentské a parlamentné víťazstvo pre PiS, keď sa na prezidentom stal Andrzej Duda, kandidát PiS, a onedlho na to PiS v parlamentných voľbách získala 235 z 460 parlamentných miest, teda 51% väčšinu. Išlo tak o historicky prvú majoritnú vládu v Poľsku od roku 1991. Tým sa začala séria hlbokých politických a právnych zmien, ktoré v mnohých ohľadoch ohrozili a zneužili ústavný poriadok – opustenie dogiem liberálnej demokracie, konštitucionalizmu a právneho štátu. Po týchto voľbách sa hovorí o začiatku Poľskej ústavnej krízy. Ústavná kríza sa začala v momente, keď novozvolený parlament vymenil päť z piatich členov ústavného súdu, ktorých funkčné obdobie nebolo ukončené a nahradili ich vlastnými lojalistami. Tento krok vyvolal oprávnené obavy z politizácie súdnictva, keďže týmto krokom bola podkopaná nezávislosť a nestrannosť súdnictva. Po kontroverzných menovaní Ústavný tribunál označil zmeny v zložení a fungovaní súdu za protiústavné, vláda však odmietla uznať legitimitu týchto

rozhodnutí a otvorene ignorovala rozhodnutia tribunálu. Tieto reformy súdництва postavili varšavskú vládu do konfliktu s inštitúciami EÚ v otázke právneho štátu. (Kaczyński, 2019) Ďalším z mnohých krokov po nástupe vlády bolo uplatnenie moci nad médiami. Do kľúčových riadiacich a redakčných pozícií v štátnych médiách ako TVP a Polskie Radio boli dosadení ľudia lojálni vládnucej strane, v roku 2016 bol prijatý mediálny zákon umožňujúci vláde priamo menovať šéfov verejnoprávných médií.

Podľa Lipińskiego (in Kubát et al., 2020) začala táto strana, založená v roku 2001, posilňovať svoje populistické rétorické tendencie už v roku 2005, rok 2015 však znamenal politickú kampaň plnú výrazov a hesiel typu „obyčajní ľudia“, „národná identita“, „anti-establishment“, „protikorupčný boj“ a mnohé iné. Jedným z mnohých prvkov Kaczyńskiego populistickej rétoriky je jeho prezentovanie ako ochrancu poľskej identity, tradícií a hodnôt. Pri deklarovanej snahe o zachovanie ohrozenej poľskej kultúry a suverenity, ktoré označuje za kľúčové ciele národa, využíva emocionálne zafarbené výroky či neustále vyvolávanie obáv a strachu. Verejné napätie, ktoré vzniklo napríklad počas európskej utečeneckej krízy znásoboval vyjadreniami o utečencoch ako o hrozbe pre poľskú kultúru, náboženstvo a všeobecnú bezpečnosť. Ďalším príkladom využívania tohoto typu rétoriky je Kaczyńskiego prezentácia Európskej Únie ako inštitúcie, ktorá podkopáva poľskú suverenu, pričom touto komunikáciou podnecuje a zvýrazňuje verejné frustrácie s politikmi a inštitúciami Európskej únie, a sám seba stavia do pozície obrancu poľských národných záujmov proti vnímaným zásahom z Bruselu. Prezentuje sa ako outsider, ktorý sa stavia do protikladu s politickým establishmentom, pričom sám seba prezentuje ako dôveryhodnú alternatívu brániacu záujmy a potreby obyčajných Poliakov.

Populizmus PiS je podobný populizmu maďarského Fideszu v tom zmysle, že to nie je len stratégia alebo štýl, ale skutočná ideológia, ktorá spája antielitizmus, nacionalizmus (spojený s katolicizmom), politický a kultúrny konzervativizmus a sociálnu solidaritu. Špecifickú časť ich ideológie predstavuje politika pamäti a „dobrého mena krajiny, pričom zdroj jej ideológie je pomerne jednoduchý: národná hrdosť vychádzajúca z (veľkej) národnej histórie. PiS je tak obdobou maďarského Fideszu. (Lipiński in Kubát et al., 2020, s. 12).

2.9. Populistická transformácia v českej politike

Ako sme spomenuli v skoršej podkapitole (viď. Stranícka politika v ČR po páde Železnej opony), český stranický systém bol tradične považovaný za jeden z najstabilnejších v regióne postkomunistickej Európy. Túto vytrvalosť a stabilitu v krajine však podkopali výsledky volieb v roku 2010 a najmä predčasných volieb v roku 2013, ktoré priniesli bezprecedentný vzostup nových antiestablišmentových strán. Tieto voľby sa vyznačovali prudkým poklesom podpory etablovaných strán a vzostupom nových strán, založených na protestne orientovaných, populistických programoch. (Havlík & Voda, 2016).

Konkrétne rok 2010 znamenal vzostup populistickej strany Veci verejné (VV) s dominantnou antiestablishmentovou a protikorupčnou rétorikou (Havlík, 2015 in Císař & Štětka, 2016), ktorá im zabezpečila zvolenie do Poslaneckej snemovne, kde obsadili 18 kresiel. Dve hlavné politické strany, Česká strana sociálne demokratická a Občanská demokratická strana získali historicky najnižšiu podporu, a do zastupiteľstva sa dostali nové politické subjekty – spomenuté populistické Veci verejné, a strana TOP09. (Šárovec, 2018).

Predčasné voľby z roku 2013 zase znamenali volebný prelom dvoch politických hnutí, ANO 2011 a Úsvit priamej demokracie. Na čele oboch hnutí stáli charizmatickí a výrazní lídri, ktorým sa vďaka kombinácii zvolených kampaňových tém a ich rétorickým špecifikám podarilo osloviť dostatočné množstvo voličov. Napriek ich mnohým odlišnostiam, obe ich spájali faktory ako ich apel na novosť ako politických subjektov, výrazne komunikovaná potreba zmien, antistranícka a antisystémová rétorika či lídri pochádzajúci z podnikateľského prostredia. V týchto predčasných voľbách do PS PČR TOP 09 svoje zastúpenie obhájila, VV však čelili vnútornému štiepeniu a svoj úspech nedokázali zopakovať. (Šárovec, 2018, s. 79).

Voľby z roku 2017 znamenali definitívny rozpad českého stranického systému v jeho tradičnej podobe. ODS ako bývalá hlavná stredopravá strana si oproti predošlým voľbám mierne polepšila, no ČSSD ako hlavná ľavicová strana utrpela dramatický pokles, čím súhrnná podpora bývalých najsilnejších strán ľavice a pravice klesla na necelých 19%. Do parlamentu sa však dostali tri nové strany, Piráti, SPD a STAN. (Maškarinec, 2019). Tieto voľby znamenali zmenu stranického systému aj z dôvodu nárastu počtu strán, ktoré sa dostali

do Poslaneckej snemovne. To Naxera & Krčál (2018) pripisujú dlhodobejšiemu trendu premeny českého stranického systému a príchodu nových politických aktérov, čo možno sledovať už od spomínaného roku 2010. Tieto voľby boli signifikantne ovplyvnené dvoma témami. Prvou bola témou migračnej krízy (najmä migrácia z islamských krajín), ktorá sa stala podstatnou volebnou témou bez ohľadu na skutočný počet migrantov prichádzajúcich do Česka. Politické hnutia v tomto zmysle stavali na jednom zo základných pilierov populizmu, teda vytváraní a šírení pocitu ohrozenia národa, či už z ekonomického, kultúrneho, náboženského či bezpečnostného hľadiska. Z celkového počtu 31 kandidujúcich subjektov takmer polovica postavila svoje volebné programy na odmietaní migrácie, respektíve odmietanie migrácie predstavovalo jeden z ich najsilnejších programových bodov. Napriek nízkej úspešnosti veľkej väčšiny týchto subjektov, pre extrémisticko-populistickú stranu Tomia Okamuru - Sloboda a Priama Demokracia to znamenalo zisk 22 mandátov a stala sa tak štvrtým najsilnejším subjektom snemovne. Druhou silnou témou týchto volieb bolo symbolické vymedzovanie sa pre alebo proti populistickému lídrovi ANO2011, Andrejovi Babišovi, ktorý predstavoval kontroverzné spojenie politickej, ekonomickej a mediálnej moci. (Naxera & Krčál, 2018, s. 292–293).

Hanley (2014, in Císař & Štětka, 2016) pripisuje nárast populistických strán v Českej republike všeobecnej nespokojnosti voličov s vývojom straníckej politiky po roku 1989 a a korupčným škandálom tradičných politických strán.

2.10. České politické strany a hnutia

V tejto kapitole sa budeme venovať krátkej charakteristike českých parlamentných strán a hnutí, ktoré sa v období od roku 2010 až po posledné uskutočnené voľby dostali do Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky. Práve tieto strany, respektíve ich volebné programy sú predmetom skúmania v tejto práci.

Podľa medzinárodného zoznamu the PopuList ponúkajúceho prehľad európskych populistických strán od roku 1989 sú a boli za populistické označované predovšetkým strany a hnutia ANO, SPD, Úsvit a VV. Grafické znázornenie spolu s ideologickou orientáciou strany ponúkame v tabuľke č. 3, ktorá je získaná z dát The PopuList 2.0.

	Populistická	Krajne pravicová	Krajne ľavicová	Euroskeptická
ANO	X			
SPD	X	X		X
Úsvit přímé demokracie	X	X		X
VV	X	X		

Tabuľka č. 2

Politické subjekty označované ako populistické (zdroj: The PopuList 2.0 získané z popu-list.org)

2.10.1. ANO 2011

Politické hnutie ANO (pôvodne ANO 2011) založil v roku 2012 český milionár a vlastník Agrofertu, Andrej Babiš, v nadväznosti na občianske združenie Akce nespokojených občanů z roku 2011. Ide o politické hnutie, ktoré od svojho počiatku kritizovalo etablované politické subjekty, a ktorého cieľom bolo priniesť významné spoločenské zmeny spolu s politickými a ekonomickými reformami. V dobe korupčnej aféry premiéra Petra Nečase z roku 2013, hrozby európskej finančnej krízy a narastajúcemu verejnemu dlhu získalo ANO so svojím programom prekvapivo druhý najväčší počet hlasov v predčasných parlamentných voľbách v roku 2013. So svojimi programami plnými pútavých sloganov (Macková & Gregor, 2014), protikorupčnou rétorikou, napádajúcou všetky predošlé vlády, a cieľom „riadiť štát ako firmu“ (Hájek, 2017) sa rýchlo zaradil medzi výrazných populistických hráčov českej politiky. Volebným sloganom hnutia ANO sa stalo heslo „Nejsme jako politici, makáme“ a ich politický diskurz obsahoval vylúčovanie celej triedy politikov a strán z cností tvrdej práce a nekorupcie, o ktorých ANO prehlasovalo, že ich zastupuje práve na základe svojej identity politického hnutia, nie politickej strany, ako aj Babišovej identity ako podnikateľa, namiesto politika. (Seongcheol, 2020, s. 626). Na otázku v interview z roku 2013 prečo sa nazývajú hnutím miesto politickej strany, Andrej Babiš odpovedal:

„Protože jsme nechtěli být strana. Všichni, kdo to tady ovládali 23 let, jsou strany a já se necítím politikem. Nechci, aby mi někdo říkal, že jsem politik, protože já jsem obchodník. A vlastně vidím tu beznaděj tady této země pod řízením těch klasických politických stran, tak je to v podstatě taková deklarace, že my tam nepatříme.“ (Šváb, 2013, par. 3).

Tento Babišov osobitý typ populizmu je označovaný za „manažérsky“ (Císař & Štětka, 2016) alebo „technokratický“ (Bušíková & Guasti, 2019) populizmus.

2.10.2. TOP 09

TOP 09 je česká pravicová politická strana, ktorá vznikla v roku 2009 keď sa viacerí politici rozhodli odísť z Kresťanskodemokratického hnutia (KDU-ČSL) a založiť novú politickú stranu. Medzi jej zakladateľov a hlavných členov patria osobnosti ako Miroslav Kalousek, bývalý predseda KDU-ČSL a bývalý minister financií ČR, a Karel Schwarzenberg, šľachtic, minister zahraničných vecí a prvý predseda strany. Názov strany je odvodený zo skratiek slov Tradice Odpovednosť Prosperita, a číslovka 09 odkazuje na rok založenia strany. Ideologicky je strana orientovaná na podporu slobodného trhu, podnikateľstva a osobnej zodpovednosti. Zároveň kladie dôraz na sociálnu spravodlivosť a ochranu životného prostredia. TOP 09 je prívržencom európskej integrácie a členstva Českej republiky v Európskej únii a NATO. pričom strana zdôrazňuje dôležitosť silných transatlantických vzťahov a spolupráce s partnermi v rámci medzinárodného spoločenstva. V politických otázkach strana zvyčajne podporuje pragmatické stanoviská, pričom „vychádza z evropských tradíc kresťansko-židovské kultúry“ a dbá na morálne hodnoty obsiahnuté v jej duchovnom odkaze a tradíciách (TOP 09, n.d.). Strana sa zasadzuje za rozsiahle reformy verejných financií a sociálneho systému s cieľom zlepšiť verejnú správu a hospodársky rast, angažuje sa aj v ochrane životného prostredia a sociálnej spravodlivosti. Strana TOP 09 sa po jej vzniku rýchlo etablovala na českej politickej scéne a si získala podporu voličov, keď v parlamentných voľbách v roku 2010 získala 16,7% hlasov, čím sa stala treťou najväčšou stranou v Poslaneckej snemovni. Neskôr sa podieľala na vládach v koalícii s ODS a VV. Vo voľbách v roku 2017 získala iba 7 mandátov, od roku 2020 je súčasťou konzervatívne liberálnej pravicovej koalície SPOLU, ktorú vytvára spolu s ODS a KDU-ČSL. TOP 09 má povest' strany pražskej kaviarne, z dôvodu nízkej podpory mimo hlavného mesta Českej republiky. Vo všeobecnosti táto strana nie je vnímaná ako populistická, ale snaží sa ponúkať racionálne a dôkladne premyslené politické riešenia.

2.10.3. KSČM

KSČM (Komunistická strana Čech a Moravy) vznikla v roku 1989, krátko po páde komunistického režimu v bývalom Československu. Strana sa vyprofilovala ako nástupnícka strana bývalej KSČ, ktorá mala významný vplyv počas obdobia komunizmu a stala sa jednou z najvýraznejších síl v novom politickom spektre Českej republiky. Strana sa zasadzuje za zrušenie kapitalizmu a nastolenie socializmu, nacionalizáciu strategických odvetví hospodárstva a tvorbu plánovanej ekonomiky. KSČM vo svojich volebných programoch vyzdvihuje potrebu sociálnej spravodlivosti, rovnosti a sociálnej solidarity obyvateľstva. Strana kladie dôraz na zlepšenie životných podmienok pracujúcich ľudí a sociálnu ochranu, či verejnú kontrolu strategických odvetví, ako je energetika a doprava. Medzi jej volebné priority patria zvyšovanie minimálnej mzdy, skrátenie pracovného času, zabezpečovanie dôstojných dôchodkov, lepšiu ochranu pracovných práv a boj proti nezamestnanosti. KSČM sa výrazne stavia proti členstvu Českej republiky v EÚ, ktorú považuje za kapitalistický a imperialistický projekt. Európska Únia podľa nich výrazne obmedzuje suverenitu členských štátov a slúži prevažne veľkým korporáciám a sleduje iba finančné záujmy. Z tohoto dôvodu zastáva skeptický postoj k eurointegrácii a varuje pred tzv. "bruselskou byrokraciou" a údajnými nedemokratickými procesmi v rámci EÚ. Podobný skeptický a odmietavý postoj zastáva aj voči Severoatlantickej aliancii NATO, ktorú vníma ako vojenský aliančný blok slúžiaci záujmom hegemonistických mocností, najmä Spojených štátov. KSČM kritizuje členstvo v NATO ako obmedzujúce nezávislosť a suverenitu členských krajín, a z oboch spomenutých aliancií požaduje okamžité vystúpenie. (KSČM, 2013). V parlamentných voľbách dosahovala KSČM na pomerne dlhý čas výrazné výsledky, po prvých slobodných voľbách v roku 1990 sa stala treťou najväčšou politickou stranou a druhou najväčšou v parlamente. V nasledujúcich voľbách do Poslaneckej snemovne dosahovala stabilné percento hlasov a stala sa jednou z hlavných parlamentných strán. Napriek svojmu úspechu v parlamentných voľbách strana zostávala v opozícii, pretože pre mnohé ostatné politické subjekty predstavovalo spojenie s komunistami tabu a týmto spôsobom bola KSČM vylúčená zo spolupráce vo vládach. Svoje najlepšie výsledky KSČM dosiahla vo voľbách v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia, kedy dosahovala percentuálne podiely hlasov medzi 10% a 19%. Svoju členskú základňu si priniesla z obdobia pred rokom 1989, kedy bol priemerný vek jej členov 74 rokov a v roku 2013 bol priemerný vek voličov 60 rokov. (Kunštát, 2014).

2.10.4. ČSSD

ČSSD je stredo ľavicová sociálnodemokratická politická strana a jej vznik bol pokračovaním tradície Československej sociálnej demokracie, ktorá mala významnú úlohu v predchádzajúcom období prvej Československej republiky. V roku 1989 obnovila svoju činnosť za predsedníctva Miloša Zemana a krátko po svojom založení sa ČSSD zúčastnila v prvých slobodných parlamentných voľbách v Českej republike. Tie sa konali v júni 1992 a strana v týchto voľbách, rovnako ako v období prelomu tisícročí a na počiatku 21. storočia, dosiahla vysoké volebné zisky. ČSSD sa tak stala hlavným predstaviteľom českej demokratickej ľavice spolu s pravicovou ODS, ktoré na pomerne dlhý čas predstavovali dve najsilnejšie strany v Českej Republike. Medzi významných členov patrili Miloš Zeman, prezident Českej republiky od roku 2013, Jiří Paroubek a Bohuslav Sobotka, ktorí zastávali posty premiéra Českej republiky. ČSSD podporuje členstvo Českej republiky v Európskej únii a NATO. Strana považuje tieto organizácie za dôležité pre zabezpečenie bezpečnosti, hospodárskeho rozvoja a prosperity krajiny. Jej politické programy a postoje sa zakladajú na sociálnej demokracii, ktorá zdôrazňuje sociálnu spravodlivosť a ochranu práv pracujúcich. Jej politika v 90. rokoch minulého storočia však bola poznačená vnútrostraníckymi rozpormi či tzv. „televizní krízí“, napriek tomu získala v rokoch 1998 a 2002 dostatočnú podporu a stala sa vládnu stranou. V roku 2006 napriek druhému najvyššiemu výsledku skončila v opozícii, v roku 2010 sa scenár opakovao a napriek podpore niečo nad 22% opäť skončila v opozícii. Popularita ČSSD a premiéra Bohuslava Sobotky v druhej polovici desiatych rokov upadala, v roku 2017 dosiahla strana najhorší volebný výsledok vo svojich novodobých dejinách, niečo nad 7%. Jej význam naďalej postupne upadal a vo voľbách v roku 2021 nezískala dostatočnú podporu pre postup do Poslaneckej sněmovny. V roku 2023 strana zmenila názov z pôvodného ČSSD, existujúceho v rokoch 1993-2023 na SOCDEM. V dobre predsedníctva Miloša Zemana bola okrem iného ČSSD kritizovaná za napojenie jej členov na členov českého podsvetia, v roku 2017 obvinilo hnutie ANO ČSSD z údajných plánov predať české lítium austrálskej firme v kauze „lítium“, ktorú odborníci označili za účelovú. Strana bola najmä v období roku 2010 kvôli svojim proklamovaným plánom pre Českú republiku obviňovaná politickými súpermi z populizmu, a to najmä zo strany občianskych demokratov, TOP 09 či KDU-ČSL.

2.10.5. ODS

ODS bola založená v roku 1991, krátko po rozpade Československa a jej vznik bol reakciou na politické zmeny po páde komunizmu, so snahou vytvoriť modernú liberálne konzervatívnu pravicovú stranu. Strana vznikla z iniciatívy Václava Klause, následne zvoleného za prezidenta, po rozpade Občanského fóra. Strana sa hlási k liberálnej konzervatívnej ideológii, zasadzuje sa za osobnú a ekonomickú slobodu, spolu s minimalizáciou štátnej regulácie. ODS sa presadzuje za trhovú ekonomiku, nízke dane a obmedzenú vládu. Strana sa profiluje ako ideologicky konzervatívna a ekonomicky liberálna. ODS bola od roku 1992 členom EDU (Európskej demokratickej únie), pravicového zoskupenia niektorých európskych liberálnych a kresťansko-demokratických strán, po voľbách v roku 2009 založila spoločne s britskými konzervatívami a poľskou populistickou stranou PiS nefederalistickú parlamentnú skupinu Evropskí konzervatisti a reformisté (ECR). Ide o platformu usilujúcu sa o zásadnú reformu Európskej únie, stavajúcu sa „proti federalizácii Evropy do podoby kvazistátniho útvaru.“ (*O nás – ODS*, n.d., par. 7). Vo voľbách o roku 1996 do 2010 si udržiavali pomerne stabilnú voličskú podporu, ktorá variovala v hodnotách od 20% do 35%. Predčasným voľbám v roku 2013 predchádzala politická kríza spôsobená kauzou Nagyová, ktorá vyústila v pád vlády Petra Nečasa spolu s jeho rezignáciou na funkciu predsedu ODS. V roku 2020 bol Nečas právoplatne odsúdený za krivú výpoveď v tejto kauze a v roku 2013 získala ODS najhorší výsledok v histórii strany. V roku 2014 bol za nového predsedu strany zvolený Petr Fiala, v roku 2017 sa stali druhou najsilnejšou stranou Sněmovny, hneď po hnutí ANO s výrazným náskokom. ODS odmietlo koalíciu s touto stranou a stala sa tak najsilnejšou opozičnou stranou. Do volieb v roku 2021 sa strana spojila so stranami TOP 09 a KDU-ČSL, a spoločne vytvorili koalíciu SPOLU. Lídrom koalície sa stal Petr Fiala, spoločne získali 71 mandátov a novú vládu zostavili s koalíciou Piráti a Starostové. V minulosti bola ODS v otázkach postoja ČR k EÚ považovaná skôr za skôr za euroskeptickú, čo sa s predsedníctvom Fialu zmenilo a strana sa skôr priklonila k európskemu mainstreamu. Členstvo v NATO strana podporuje. Vo všeobecnosti nie je ODS považovaná za populistickú stranu, vo svojej politickej komunikácii sa neuchyľuje ani k využívaniu jeho komunikačných prvkov. Petr Fiala populizmus označuje za nebezpečný, a z jeho využívania obviňuje lídra ANO, Andreja Babiša. (Fiala, 2023).

„Politik musí být trochu populist, ale jen v tom smyslu, že důležité věci říká srozumitelně a přiměřeně zjednodušuje. Tím to končí.“ (Fiala, 2018)

2.10.6. VV

Veci Verejné (VV) bola politická strana v Českej republike, ktorá bola založená v roku 2001 ako lokálna entita pôsobiaca najskôr v hlavnom meste, kde sa snažili prispieť k zlepšeniu životných podmienok mladých rodín s deťmi. Neskôr svoje pôsobenie rozšírila aj do iných miest a obcí, a v rokoch 2010 až 2012 participovala na vláde Petra Nečase. Išlo o stredopravú populistickú politickú stranu zastávajúcu princípy priamej demokracie, presadzujúcu referendá a priamu voľbu prezidenta a ďalších ústavných činiteľov, ktorú zložil český novinár a publicista Radek John. V roku 2009 sa strana dostala pod vplyv Víta Bárta, podnikateľa a spoluvlastníka najväčšej bezpečnostnej agentúry v ČR, ABL, ktorý bol považovaný za skutočného, avšak po dlhú dobu neformálneho leadra strany. Oficiálnym členom sa stal až po jeho zvolení za zástupcu VV v Poslaneckej snemovni a vymenovaní za člena vlády. Voľby v roku 2010 priniesli bezprecedentný volebný úspech tejto strany, prvej volebne úspešnej výlučne populistickej strany v histórii Českej republiky. Ich hlavnými deklarovanými cieľmi boli boj s korupciou Centralistické vedenie tejto strany pod Bártom predstavovalo prienik súkromnej spoločnosti do procesu verejnej súťaže a v tomto prípade išlo o prvú českú stranu typu business-firm party. VV nechávala v otázkach ich politického programu hlasovať svojich členov a registrovaných priaznivcov prostredníctvom internetových referend, preto ich volebnej agende chýbal ucelený koncepčný rámec a skôr predstavoval reflexiu rôznych záujmov ich voličov (Just & Charvát, 2016, s. 94). Po vypuknutí kauzy pochybného a nestransparentného financovania poslancov VV, prevalenia Bártových korupčných taktík a po zverejnení dokumentu „Strategie 2009-2014“, ktorý predkladal stratégiu ABL pre zvýšenie podielu firmy na verejných otázkach, došlo ku signifikantnému štiepeniu strany. Po odsúdení Bárta odstúpil z pozastavenej funkcie predsedu poslaneckého klubu a rovnako prerušil aj slove členstvo, neskôr sa však toto stíhanie ukázalo ako nezákonné a Bárta bol zbavený všetkých obvinení. Vnútorne štiepenie vyústilo v odchod niektorých poslancov a v ich založenie nového politického subjektu, odchod strany z vládnej koalície a finálne v roku 2015 sa strana transformovala na spolok VV. Politický analytik (Pehe, 2010, par. 7) zhrnul fungovanie strany nasledovne: „Brojí v postavě svého charismatického lídra proti „dinosaurům“ (dosavadní politické elitě), ve

jménu lidu chce více přímé demokracie. Jejím silným tématem je korupce a zločinnost obecně. Požaduje pořádek, přičemž pracuje s emocemi voličů. Zná prý jednoduchá řešení. Snaží se například už teď vychovávat „nepřízpůsobivé“, což činí v podobě „občanských hlídek“ připomínajících pomocnou stráž VB v bývalém režimu“. VV tak splňala všechny kritéria populistické strany.

2.10.7. Úsvit přímé demokracie a SPD

Úsvit přímé demokracie Tomio Okamura (neskôr Úsvit přímé demokracie) založil v roku 2013 český podnikatel japonského pôvodu Tomio Okamura. Už samotný názov hnutia naznačuje ich cieľ presadzovania princípov priamej demokracie, kde by boli politické rozhodnutia boli prijímané priamo občanmi prostredníctvom referend. Úsvit sa snažil zdôrazniť priamu participáciu občanov vo veciach politických a bojovať proti korupcii a klientelizmu, ktorých sa podľa Okamury vtedajšia vláda dopúšťala. Jeho charizmatiký prístup a mediálne vystupovanie mu zabezpečili širokú popularitu, najmä medzi niektorými skupinami obyvateľstva, ktoré boli kritické voči tradičným politickým stranám. Hnutie sa vo svojich politikách zasadzovalo nie len proti migrantom a migračnej politike EÚ, ale aj proti členstvu v tejto aliancii všeobecne. Euroskeptické, protikorupčné, antiimigračné a nacionalistické postoje im hneď v ich prvých voľbách zabezpečili podporu viac ako 6% voličov, čím sa stali šiestou najväčšou stranou v snemovni. Po voľbách sa však Úsvit stretol s vnútornými konfliktmi a rozpormi, čo vyústilo do odchodu niektorých jej členov. Po „prevrate“ v hnutí a finančných problémoch Úsvit v roku 2015 opustil aj samotný Okamura, a založil si ďalší politický subjekt s názvom Svoboda a priama demokracie. Hnutiu sa už nepodarilo zopakovať volebný úspech a v roku 2018 hnutie zaniklo transformáciou na spolok.

Strana SPD bola založená v roku 2015 odídencami u Úsvitu, Tomiom Okamurom a Radimom Fialom a ideologicky nadväzuje na svojho staršieho kolegu. Identifikácia hnutia na politickom spektre nie je jednoznačné, býva však označované za krajne pravicové. Svojou politikou bojuje za obmedzenie migrácie, ukončenie členstva v EÚ, zakázanie propagácie a šírenia islamu, zavedenie priamych referend či odvolateľnosti politikov. Médiá kritizujúce kroky strany sú členmi hnutia, predovšetkým Okamurom, označované za účelové a namierené proti SPD, čo v roku 2017 vyústilo v policajný eskort nevyhovujúcim

novinárom z volebného štábu hnutia. Ich (populistická) politická komunikácia zahŕňa nafukovanie rôznych reálnych aj neexistujúcich hrozieb, pričom sami seba označujú za skutočných ochrancov národa. Ich členka Karla Maříková bola v roku 2020 vyšetrovaná kvôli svojmu komentáru na Facebooku, kde prirovnáva moslimov k invazívnemu druhu. Po hlasovaní poslancov Poslaneckej snemovny však nebola vydaná pre trestné stíhanie. Okrem boja proti „progresívnej ideológii“ hnutie rovnako zasieva nedôveru nielen v občiansku spoločnosť, ale aj v existujúci politický systém ako taký, vrátane jeho volebných, súdnych či mediálnych pilierov. (Kazharski, 2022, s. 85–87).

2.10.8. KDU-ČSL

Kresťanská a demokratická unie – Československá strana lidová je česká stredová až stredopravá konzervatívna strana s dlhou históriou, ktorá sa hlási k demokracii, kresťanským a sociálnym hodnotám. Strana sa nachádza v politickom spektre vo viac-menej centristickej pozícii. Prioritami ich programov sú ochrana rodiny, presadzovanie kresťanských hodnôt, európska integrácia či ochrana životného prostredia. Vo voľbách v roku 2010 prvý krát od vzniku samostatnej Českej republiky strana nezískala ani jediný mandát v Poslaneckej snemovne, V predčasných voľbách sa strane podarilo získať 14 mandátov vo vláde, v roku 2017 s počtom 10 mandátov sa stala opozičnou stranou. V roku 2020 sa spojila so stranami TOP 09 a ODS a vytvorili koalíciu SPOLU, vo voľbách 2021 na čele s Petrom Fialom získali 71 mandátov a spoločne so stranou Piráti a Starostové vytvorili spoločnú vládu. Napriek faktu, že spoločne mali v snemovne väčšinu hlasov, konkrétne 108, prezident Miloš Zeman sa stretol s lídrom hnutia ANO Andrejom Babišom a ponúkol mu možnosť zostaviť vládu. Ten ponuku odmietol a rozhodol sa odísť do opozície.

2.10.9. Piráti

Česká pirátska strana je stredová až stredovoľavá liberálne progresívna politická strana, založená v roku 2009. Pirátsku stranu možno opísať ako modernú liberálnu stranu, ktorá obhajuje post-materiálne hodnoty, bojuje proti korupcii, zameriava sa na politickú transparentnosť a osobnú zodpovednosť politikov (*Program | Česká pirátska strana*, n.d.). Ide o stranu, už z názvu vyplývajúcu, presadzujúcu pirátsku politiku, ktorej cieľmi sú „ochrana ľudských práv a základných slobôd v digitálnom veku, reforma autorských práv a súvisiacich práv zameraná na spotrebiteľské a autorské práva, podpora súkromia informácií,

transparentnosť a slobodný prístup k informáciám.“ (*ABOUT PPI – Pirate Parties International*, n.d., par. 2). Chrysosgelos (2013) označuje pirátske strany za antisystémové strany ťažiacie z populistického potenciálu, a to práve z dôvodu odkazovania na zlé skorumpované elity, a ich samotných chrániacich záujmy ľudí, čo v českom kontexte potvrdzuje aj (Naxera, 2021). Do sněmovny sa im podarilo dostať prvý krát v roku 2017, kedy získali takmer 11% hlasov. Do ďalších volieb kandidovali v spoločnej koalícii s hnutím Starostové a nezávislí, pod názvom Piráti a Starostové na čele s Ivanom Bartošom získali dokopy 15,6% hlasov, z toho 4 poslanecké mandáty na ich strane a vstúpili do koalíciej vlády s koalíciou o SPOLU.

2.10.10. STAN

Starostovia a nezávislí je tiež české politické hnutie, ktoré vzniklo transformáciou z hnutia Nezávislí starostové pro kraj, na ktorého čele stojí Vít Rakušan. Pôvodne sa hnutie venovalo predovšetkým politike na komunálnej úrovni, po spomínanej transformácii má hnutie celoštátny charakter. Hnutie je považované za stredové až stredopravicové, ktoré je z časti tvorené politikmi z komunálnej úrovne, a pôvodne vzniklo ako protestné hnutie vyjadrujúce nespokojnosť so spravovaním krajov v ČR. Hnutie STAN sa zasadzuje za väčšiu decentralizáciu moci a posilnenie miestnych samospráv, pričom práve princíp subsidiarity je pre hnutie kľúčovým. Do volieb 2010 išli v spolupráci s novou stranou TOP 09, kedy získali 9 poslaneckých miest. V roku 2013 opäť kandidovali za TOP 09, získali 3 mandáty a stali sa opozíciou. V roku 2017 po prvý raz kandidovali samostatne so ziskom 6 mandátov a opätovne sa stali súčasťou opozície. Ako sme spomínali v charakteristike hnutia Piráti, v roku 2020 sa rozhodli vytvoriť spoločnú dvojkoalíciu. Získali spoločne 37 mandátov, z toho 33 pripadlo práve hnutiu STAN a do vlády sa dostali s koalíciou SPOLU.

3. METODOLOGICKÁ ČASŤ

V tejto kapitole budú predstavené výskumné otázky, výber metódy a spôsob zberu analyzovaných údajov. Táto práca porovnáva rôzne strany a ich používanie a frekvenciu populistickéj rétoriky v čase. Vzhľadom na povahu našej výskumnej otázky, ktorá je tiež predmetom tejto kapitoly, bola najprirodzenejšou cestou kvantitatívna metóda s deskriptívnou obsahovou analýzou. Merať populizmus budeme pomocou kritérií určitých

definícií, konkrétne definície populizmu ako tenkej ideológie (Mudde, 2004) a trojdimenzionálnej definícii populistckej komunikácie (Castanho Silva et. al. 2020).

Freeden (1998) tvrdí, že rovnako ako iné ideológie, aj populizmus má svoje vlastné pojmy a svoj vlastný charakteristický slovník. V rovnakom duchu ako Pauwels (2011) sa prikláňame k názoru, že aj keď populizmus pokladáme za tenkú ideológiu, tá sa odráža aj v špecifickom komunikovanom diskurze. To umožňuje populizmus merať pomocou kvantitatívnej textovej analýzy.

3.1. Politickí aktéri ako populistckí komunikátori

Komunikácia je neoddeliteľnou súčasťou všetkých politických procesov a úspešná komunikácia je predpokladom a nevyhnutnosťou politického úspechu. Aby sme pochopili politický populizmus, je potrebné pochopiť populistckú politickú komunikáciu. Stanyer, Salgado a Strömbäck (2016) hovoria o dvoch možných prístupoch, ktorými ju možno skúmať. Jeden začína identifikáciou, kto sú populistckí politickí aktéri, a pokračuje skúmaním faktorov, ktoré by mohli vysvetliť ich prítomnosť a vplyv, ako aj ich komunikačné stratégie, taktiky a štýly. Druhý prístup najprv identifikuje kľúčové charakteristiky populistckej politickej komunikácie a potom skúma, do akej miery rôzni politickí aktéri využívajú populistcké komunikačné stratégie, taktiky, štýly a rétoriku. Prvý prístup sa zameriava na tých politických aktérov, ktorí sú klasifikovaní ako populisti, a vyvodzuje závery o populistckých komunikačných stratégiách, rétorike a pod. na základe toho, ako títo aktéri komunikujú. Druhá sa namiesto toho zameriava na komunikačné stratégie, taktiky, štýly a rétoriku, ktoré sú klasifikované ako populistcké. Vyvodzuje závery o prítomnosti populistckej politickej komunikácie a o tom, ktorí politickí aktéri sú populistckí na základe miery, akou populistckú komunikáciu využívajú. Zatiaľ čo prvý prístup chápe populizmus ako ideológiu, ktorá je v princípe oddelená od spôsobu komunikácie populistov, druhý prístup primárne chápe populizmus ako konkrétny komunikačný štýl. Zjednodušene by sme tak mohli povedať, že prvý prístup možno charakterizovať ako zameraný na aktéra, zatiaľ čo druhý možno charakterizovať ako zameraný na komunikáciu. Oba prístupy sú platné, avšak ich jednotlivým využitím môžeme získať rôzne závery o charakteristikách a prevalencii populistckej politickej komunikácie.

	Prístup zameraný na aktéra	Prístup zameraný na komunikáciu
Východzí bod analýzy	Identifikácia charakteristík populistických politických aktérov	Identifikácia charakteristík populistickej politickej komunikácie
Hlavný zámer	Aktéri definovaní ako populistickí	Komunikácia definovaná ako populistická
Empirický predmet skúmania	Aktéri definovaní ako populistickí	Všetci relevantní politickí aktéri
Chápanie populizmu	Populizmus ako „thick ideology“, oddelený od spôsobu komunikácie politických aktérov	Populizmus ako „thin ideology“ determinovaná spôsobom, akým politickí aktéri komunikujú

Tabuľka č. 3

Dva prístupy ku skúmaniu populistickej politickej komunikácie (Salgado et al., 2016, s. 354)

3.2. Výskumný cieľ a otázky

Pre účel nášho skúmania sme si vybrali druhý spomínaný spôsob, keďže cieľom tejto práce nie je zjednodušené binárne označenie politických subjektov za populistické alebo nepopulistické, ale skúmanie dosahovaných úrovní populizmu v prejavoch politických subjektov. Cieľom tejto práce nie je však ani kvalitatívne skúmanie populistického diskurzu, naopak pre charakter nášho výskumu bola zvolená metóda kvantitatívneho skúmania populistickej rétoriky ako súčasť širšieho politického diskurzu. Ako uvádza Kriesi (2014, s. 6): „populistické komunikačné stratégie, ktoré sú vyjadrením populistickej ideológie možno využiť na empirickú identifikáciu populizmu, a teda operacionalizácia populistickej ideológie môže byť postavená na analýze populistických komunikačných stratégií.“ Je dôležité zdôrazniť, že štúdium populistickej politickej komunikácie sa nesmie obmedzovať

len na analýzu populistických aktérov. totiž poznamenávajú, že populizmus možno vnímať aj ako štýl politickej komunikácie, ktorý obsahuje centrálnu binárnu sústavu medzi „nami“ a „nimi“. V tomto smere populistická komunikácia nie je otázkou buď/alebo, ale skôr sily, stupňa a typu.

V druhej kapitole sme predstavili tri rôzne prístupy k definícii populizmu: ideologický prístup, ktorý chápe populizmus ako ideológiu, respektíve súbor ideí (Mudde, 2004), populizmus ako stratégia (Weyland, 2001, 2017) a populizmus ako štýl (Ostiguy, 2009, 2020). Všetky tri spomenuté prístupy poskytujú rôzne pohľady na populistickú komunikáciu (Engesser et al., 2017), keď: zameranie sa na stratégiu prispieva k chápaniu *prečo* sa politici uchýľujú k populistickému komunikácii; populizmus ako štýl sa zameriava na výskum *ako* populistickí komunikujú; a výskum, ktorý sleduje ideologický prístup, sa zameriava na to, *čo* politici hovoria. (Gründl, 2022, s. 1483). My v tomto duchu nasledujeme ideologický prístup a zameriavame sa na obsah politickej komunikácie.

Mohli by sme povedať, že nálepka populistu nie je niečo, čo by si politici v dnešnom politickom diskurze dobrovoľne osvojovali. Napriek tomu takmer každý politik alebo strana ho do určitej miery využíva ako rétorický nástroj. Inými slovami: nepopulisti nie sú imúnni voči používaniu populistických taktík. (Mudde, 2004).

Pre náš výskum si kladieme nasledujúce výskumné otázky:

RQ1: Môžeme pozorovať nárast vo využívaní populistického rétoriky politickými stranami a hnutiami v čase?

RQ2: Je populizmus ako komunikačný nástroj využívaný všetkými, aj nepopulistickými politickými subjektmi?

RQ3: Ktorá z dimenzií populistického rétoriky je politickými subjektmi využívaná najfrekvencovanejšie?

3.3. Metóda analýzy dát

V našej práci sme sa pre potreby výskumu rozhodli pre kvantitatívnu metódu počítačovej analýzy obsahu založenej na a priori slovníku (computerized dictionary-based content analysis), a to z viacerých dôvodov.

Využitie computer-based obsahovej analýzy na meranie populistickej rétoriky vo volebných programoch má podľa Hameleers & Vliegthart (2020, s. 104) dve hlavné výhody. Prvou výhodou je systematickosť a reliabilita, keďže kódovanie prechádza z ľudského faktora na počítač. Druhou výhodou je signifikantne menšia časová náročnosť v porovnaní s ručným kódovaním, a z toho dôvodu je dobre aplikovateľná na veľké súbory textov. S nárastom objemu veľkých dát sa počítačové a automatizované metódy stali čoraz významnejšími pre empirický výskum. Analýzy obsahu založené na slovníkoch sú vhodné nástroje pre analýzy veľkého počtu textových korpusov na pozorovanie podobností a rozdielov medzi skúmanými javmi. Pri tomto postupe počítačový softvér počíta podiel slov, ktoré považujeme za indikátory populizmu. Mernou jednotkou sú v tomto prípade slová namiesto odsekov, ako to býva pri bežných obsahových analýzach. (Rooduijn & Pauwels, 2011). Aj pri analýze populistickej rétoriky a komunikácie sa ukázala táto metóda ako vhodná, čo úspešne dokázali Pauwels, (2011), Rooduijn & Pauwels (2011), Espinal (2015), alebo Hameleers & Vliegthart (2020).

3.4. Predmet analýzy

Programy politických strán komunikujú hodnoty a záujmy politickej strany, rovnako ako politiku, ktorú presadzujú, a požiadavky, ktoré si strana želá, aby boli uzákonené. Stranícke programy zohrávajú kľúčovú úlohu v demokratických politických systémoch, pretože pomáhajú formulovať rozhodnutia voličov počas volieb, slúžia ako referenčné body na hodnotenie výkonu politických strán, stanovujú politické programy a navrhujú spôsoby na riešenie spoločenských výziev. Navyše štruktúrujú interakcie medzi politickými silami a môžu významne formovať vládnu politiku. (van der Does & Statsch, 2016).

Pre analýzu volebných programov sme sa rozhodli aj napriek tomu, že v dobe sociálnych sietí a nových foriem marketingovej komunikácie začína byť ich pozícia oslabovaná. Napriek tomuto faktoru ich považujeme za základný a oficiálny komunikačný prvok

politických aktérov smerom k občanom. Ďalším dôvodom pre výber volebných programov je fakt, že poskytujú základné interpretačné schémy, ktoré umožňujú uchopenie hodnôt a priorit daného politického aktéra. (Naxera & Krčál, 2018). Výber tohoto typu dokumentu sa ukázal ako vhodný pre našu analýzu aj z dôvodu, že úroveň populistickej rétoriky chceme skúmať v čase, pre zachytenie dlhodobo budovaných ideologických pozícií jednotlivých strán a hnutí. Volebný program možno považovať za smerodajný dokument, ktorý poskytuje jasný prehľad o myšlienkach strany v určitom časovom bode, čo umožňuje ich porovnanie v čase. Taktiež vo väčšine prípadov sú politici viazaní politickými sľubmi stanovenými vo volebnom programe. „Ako oficiálny dokument bude pre členov strany ťažké ustúpiť od politiky v straníckom manifeste, zatiaľ čo vodcovia strany môžu byť obvinení z nerealizovania zverejnených sľubov v manifeste, keď dostanú príležitosť“ (Laver a Garry, 2000: 620). Volebné programy sú vhodnými dokumentmi na porovnávaciu obsahovú analýzu, pretože sú primerane porovnateľné medzi krajinami, subjektmi a ak sme už spomenuli, v rôznych časových obdobiach. V skutočnosti: „Najznámejšie údaje zbierané v rôznych časových obdobiach o pozíciách strán sú odvodené zo straníckych volebných programov“ (Klemmensen et al., 2007: 747).

3.5. Indikátory určenia populistickej rétoriky

V našom výskume sme sa rozhodli pre viacdimenzionálny prístup pre zachytenie charakteristík populistickej politickej komunikácie. Autor Castanho Silva et al. (2020) na základe definície od Cas Mudde (2004) rozlišuje tri dimenzie populizmu: „*ludocentrismus*“ (people-centrism), *antielitismus* (anti-elitism) a *Manichejský pohľad* (Manichean outlook). Vyzdvihovanie ľudu je prvou charakteristikou populizmu, bez ohľadu na to, akú definíciu výskumník uznáva. Apel je na obyčajných ľuďoch, ktorých správanie je morálne nadradené hodnotám a správaniu iných skupín v spoločnosti. Druhou charakteristikou populistickej rétoriky je označovanie skorumpovaných elit ako antagonistickej skupiny obyčajných ľudí. Tie vykorisťujú ľudí pre snahu o získanie väčšej moci a zisku, a z tohoto dôvodu populisti považujú za potrebné ich zvrhnutie. Manichejský pohľad predstavuje moralistické a antagonistické dualistické chápanie vonkajšieho sveta ako boj medzi dobrom a zlom.

3.6. Yoshikoder

Pre computer-based obsahovú analýzu sme využili program Yoshikoder¹ - Open Source nástroj na analýzu viacjazyčného obsahu pre sociálnych vedcov. Ide desktopový nástroj s otvoreným zdrojovým kódom na vykonávanie počítačom podporovanej analýzy obsahu vo viacerých jazykoch, vyvinutý Willom Loweom ako súčasť projektu Identity v Centre pre medzinárodné vzťahy na Harvard Weatherhead z roku 2015. Yoshikoder pracuje s textovými dokumentmi, kódovanými vo formáte súboru čistého textu – txt, či už v obyčajnom ASCII, Unicode (napr. UTF-8) alebo v národných kódovaniach (napr. Big5 Chinese).

3.7. Zostavenie slovníka

Ako sme už spomenuli, pri tejto metóde je využívaný a priori zostavený slovník, teda zoznam slov a kombinácií slov, ktoré sú identifikované ako indikatívne pre rôzne aspekty populizmu. V tomto smere sme nadviazali najmä na Rooduijn & Pauwels (2011) ktorí svoj slovník založili na empirických a teoretických východiskách populizmu. Avšak ich slovník sa však zamerával na skúmanie iba jedného ukazovateľa – anti-elitizmu, preto sme v tomto smere sme nasledovali Elçi (2019) a výskum rozšírili o ďalšie dva ukazovatele: ľudocentrizmus (people-centrism) a manichejský pohľad (manichean outlook). Náš slovník je odvodený práve zo slovníka Elçiho (2019), ktorý analyzoval populistickú komunikáciu týždenných zasadnutí vybraných poslaneckých klubov v Turecku. Keďže populizmus v Turecku a populizmus v Českej Republike nesú niektoré špecifické znaky, niektoré zo slov boli vynechané, a naopak, niekoľko nových slov a slovných spojení bolo pridaných - z dôvodu zachytenia kontextuálnej individuality českého populizmu.

Program Yoshikoder umožňuje vkladanie slov do slovníka v tvare základu slova (vzoru) + symbolu *, čo umožňuje vyhľadanie všetkých slov s daným základom slova a jeho rozličnými koncovkami. Príklad: zadaním pojmu *elit** Yoshikoder vyhledá a označí všetky variácie slova s rôznymi koncovkami: *elit*, *elity*, *elita*, *elitní*, *elitářský*. Čiernou sú vyznačené pojmy prebrané a preložené od Ezgi Elçiho (2019) a modoru sú vyznačené nami pridané slová.

---

¹ Will Lowe (2015) 'Yoshikoder: Cross-platform multilingual content analysis'. Java software, version 0.6.5, URL: <https://yoshikoder.org>

Antielitizmus	Ľudocentizmus	Manichejský pohľad
Hegem*	Utlač*/Utláč*	Zrádc*
Elit*	Lid*	Zrad*
Oligarch*	Vůl*	Špinav*
Lobb*	Referend*	Moc
Korup*	Brat*/Sest*	Lhá*
Kmot*	Přátel*	Hroz*
Přím*	Poctiv*	Mafi*
Slouži*/služba	Slušn*	Parazi*

Tabuľka č. 4

Slovník obsahovej analýzy² (zdroj: vlastné spracovanie)

Do programu Yoshikoder sme vložili nami zostavený slovník pre analýzu obsahu. Slovník v tomto programe predstavuje stromovú štruktúru kategórií, z ktorých každá obsahuje vzory (základy slov). Vzory sú reťazce, ktoré sa môžu zhodovať s jednotlivými slovami v dokumente, pričom sú hierarchicky organizované do kategórií (v našom prípade sú to tri dimenzie).

3.8. Zber a príprava dát

Volebné programy politických strán a hnutí sme získavali z internetových webstránok konkrétnych politických subjektov. V niektorých prípadoch, napríklad pri snahe získať prístup k volebným programom z roku 2010 sa táto úloha skomplikovala, nakoľko väčšina z analyzovaných subjektov na svojich stránkových portáloch neukladala programy staršie ako z posledných volieb, teda roku 2021 alebo roku 2017. V tomto smere mi veľmi pomohol Štěpán Ryšavý z mimovládnej neziskovej organizácie *Programy do voleb*, ktorý mi chýbajúce programy z rokov 2010 a 2013 ochotne zabezpečil, za čo mu touto cestou veľmi pekne ďakujem. Programy sme následne stiahli buď v PDF alebo .docx formáte, v niektorých prípadoch bolo nutné súbory prekonvertovať do čitateľného formátu PDF, pričom bolo potrebné zabezpečiť a odkontrolovať správnu konverziu textu. Dokumenty sme

² 1. dimenzia :Hegem* (hegemonie), Elit* (elity), Oligarch* (oligarchové), Lobb* (lobbysté), Korup* (korupcie), Kmot* (kmotři), Přím* (Přímá demokracie), Slouži*/služba (sloužit občanům), 2. dimenzia: Utlač*/Utláč* (utlačení lidé), Lid* (lidi v zmysle odkazovania na lid), Vůl* (vůle občanů), Referend* (referendum), Brat*/Sest* (bratři/sestry), Přátel* (přátelé), Poctiv* (poctivý lid), Slušn* (slušný lid), 3. dimenzia: Zrádc* (zrádci), Zrad* (zrada), Špinav* (špinavé elity), Lhá* (lháři), Hroz* (hrozba), Mafi* (mafie), Parazi* (paraziti)

následne prekopírovali a vložili do Microsoft Word, pričom sme odstránili všetky grafické elementy. V tomto kroku bolo nutné všetky programy očistiť od delenia slov pomocou pomlčky, pretože softvér pre textovú analýzu nie je schopný dané rozdelené slová rozpoznať ako adekvátne. Posledným krokom bolo prekonvertovanie .docx dokumentov do formátu čistého textu, teda dokumentov s príponou .txt.

3.9. Reliabilita a validita

Jednou z výhod počítačovej analýzy obsahu je jej presnosť. Keďže počítač produkuje presne tie isté výsledky bez ohľadu na to, koľkokrát spustíte analýzu, Laver a Garry (2000: 625) tvrdia, že „*počítačové kódovanie je 100 percent spoľahlivé*“. To je však dosť jednostranný pohľad na spoľahlivosť a je potrebné mať na pamäti, že rôzni výskumníci populizmu by pravdepodobne skončili s rôznymi slovníkmi na meranie tohto konceptu, čo by malo následne vplyv na výsledky výskumu. (Rooduijn & Pauwels, 2011, s. 1279).

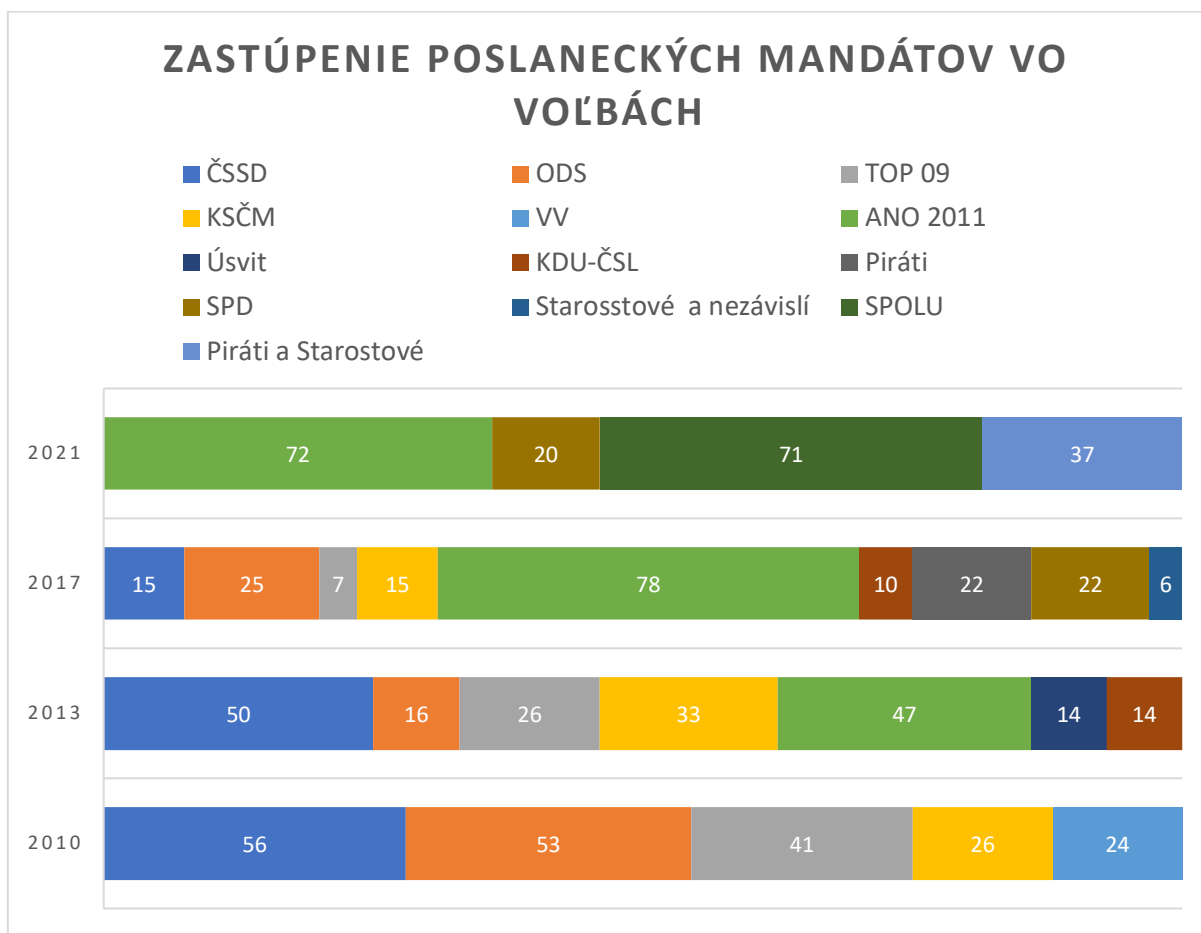
Pre zabezpečenie validity označených slov a zo snahy o predchádzanie falošného označenia niektorých spomenutých slov v inom, nepopulistickom význame, sme pri každom skúmanom manifeste využili funkciu concordance: make concordance, ktorá zobrazí 5 slov pred a 5 slov za každým individuálne označeným slovom, čo umožňuje kontextuálne pochopenie významu použitého slova a jeho zaradenie, resp. vyradenie zo zoznamu pozitívne označených slov. Napríklad slovo lid/lidi môže byť využité v kontexte *bydlení lidí*, čo za prejav populizmu nepovažujeme, alebo v kontexte *vláda lidu*, čo za prejav populizmu považujeme.

4. EMPIRICKÁ ČASŤ

V našej práci sme sa rozhodli analyzovať tie české politické strany a hnutia, ktoré vo voľbách od roku 2010 do posledných uskutočnených volieb splnili podmienku 5% volebnej klauzuly. Ako sme už spomínali v predošlých kapitolách, rok 2010 sme si vybrali ako počiatkový rok našej analýzy, keďže podľa Naxeru a Krčála (2018) od týchto volieb do Poslaneckej snemovne môžeme prvé náznaky transformácie českého stranického systému a z tohoto dôvodu sa stal aj počiatkovým bodom našej analýzy. Taktiež Císař a Štětka (2016,

s. 3) hovoria iba o náhodnom využívaní pojmu populizmus v českom akademickom a verejnom diskurze pred rokom 2010.

Voľby v 2013 a najmä v 2017 tak iba potvrdili prebiehajúcu transformáciu stranického systému, ktorá začala v spomínanom roku. V grafe číslo 1 je graficky zobrazené pomerné zastúpenie poslaneckých kresiel v PS za štyri volebné obdobia, konkrétne roky 2010, 2013, 2017 a 2021. Tieto štyri obdobia sú aj predmetom našej analýzy.

Graf č. 1

Zastúpenie poslaneckých mandátov do PS PČR za roky 2010, 2013, 2017 a 2021 (zdroj: vlastné spracovanie)

Tabuľka číslo 5 ponúka prehľad nami analyzovaných strán. Vo voľbách v roku 2021 došlo k utvoreniu dvoch koalícií, v tabuľke č. 5 sme označili za analyzované programy aj programy tých strán, ktoré ponúkli spoločný koalíčný volebný program a neuvádzali sme ich v tomto prípade ako samostatné koalície.

Analyzované volebné programy³				
	2010	2013	2017	2021
ČSSD	x	x	x	
ODS	x	x	x	x
TOP-09	x	x	x	x
KSČM	x	x	x	
VV	x			
ANO		x	x	x
Úsvit		x		
KDU-ČSL		x	x	x
Piráti			x	x
SPD			x	x
STAN			x	x

Tabuľka č. 5

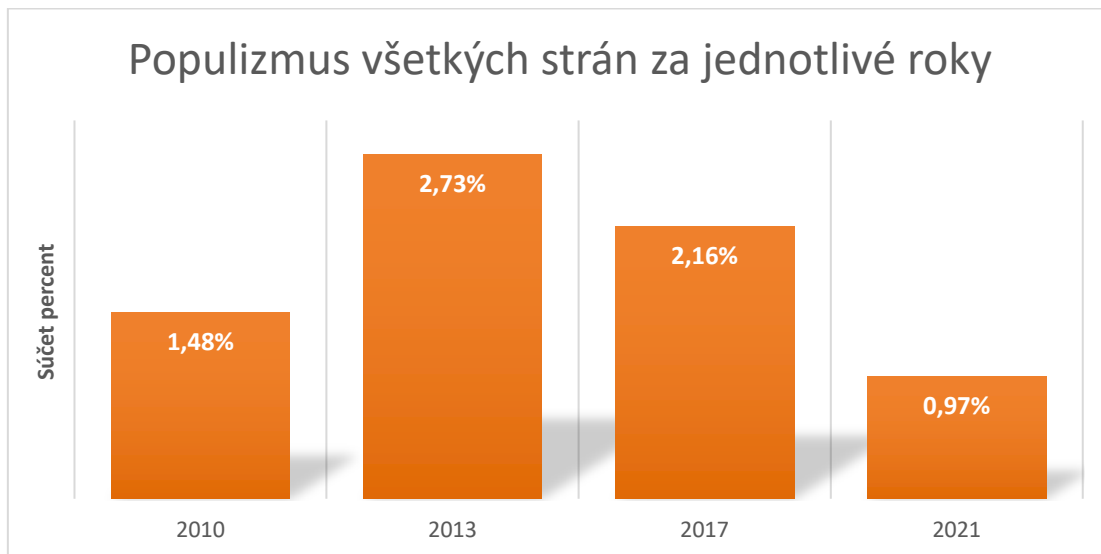
Analyzované volebné programy (zdroj: vlastné spracovanie)

4.1. Výsledky analýzy

1. POUŽÍVANIE POPULISTICKEJ RÉTORIKY VŠEOBECNE

Prvá vec, ktorú sme v našej práci chceli zistiť, je, ako veľmi sa strany celkovo opierajú o populizmus. Prvý pohľad je preto zameraný na zistenie, ako veľmi je populizmus využívaný českými politickými subjektmi v ich volebných programoch.

³ Vo voľbách v roku 2021 vytvorili strany ODS, TOP09 a KDU-ČSL koalíciu SPOLU, v tých istých voľbách vytvorili Piráti a STAN koalíciu Piráti a Starostové

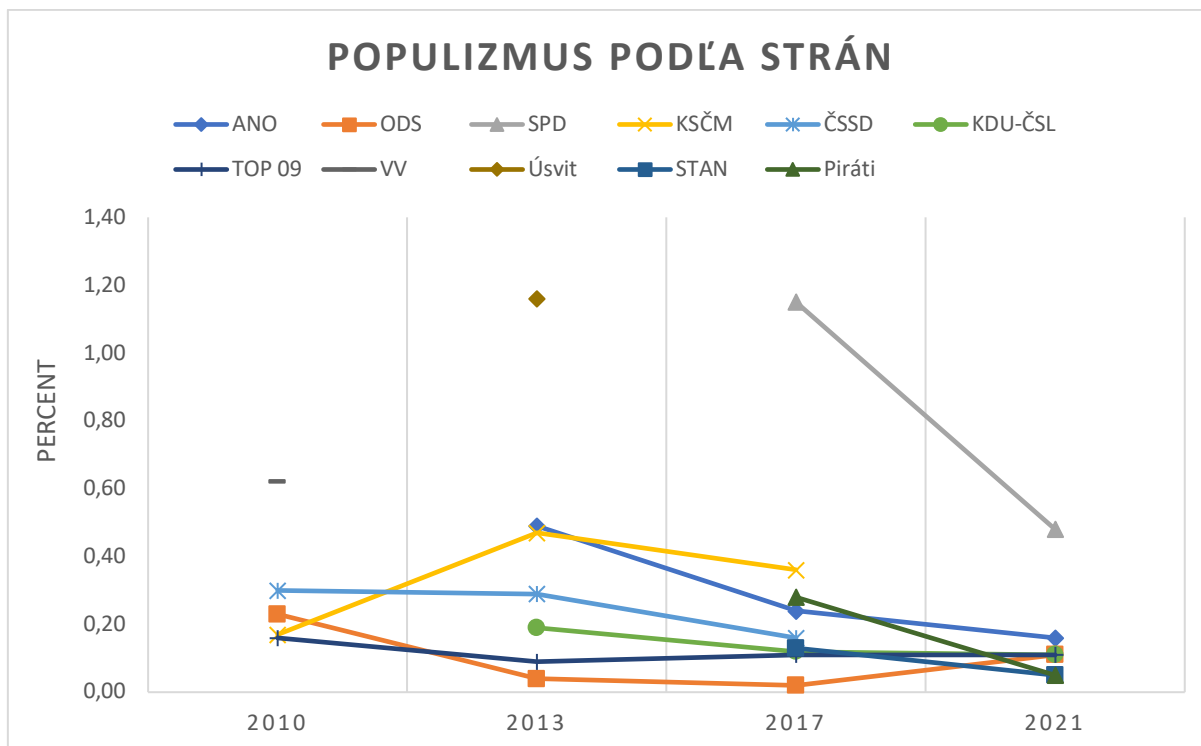

Graf č. 2

Úroveň populizmu celkovo (zdroj: vlastné spracovanie)

Z grafu č. 2 vyplýva, že prvky populistického komunikácie využívali najviac politické strany a hnutia v roku 2013, v predčasných voľbách po páde vlády Petra Nečase. Oproti predošlému obdobiu z roku 2010 nastal nárast o 1,25%, avšak úroveň využívania populizmu od roku 2013 mala klesajúci trend, a v roku 2021 dosiahla najnižšiu úroveň – percentuálny súčet populistického rétoriky dosiahol úroveň iba 0,97 percentuálneho bodu. Pre všeobecné zobrazenie variácie populizmu v čase sa ukázalo využitie percent vhodnejšie ako využitie priemeru, keďže volebné programy strán mali neporovnateľne rôzne dĺžky, čo by údaje skresľovalo.

Graf č. 3

Populizmus podľa jednotlivých strán (zdroj: vlastné spracovanie)

V roku 2013 sa k populistickému komunikácii uchýlili aj iné politické strany ako napríklad ČSSD alebo KDU-ČSL, ktoré v tomto období využívali populizmus najviac spomedzi ich pôsobnosti za ostatné roky, avšak všeobecne nie sú považované za populistické. Z výsledkov grafu č. 3 ďalej môžeme vidieť, že v tomto roku najvyššiu úroveň percentuálneho zastúpenia populizmu vo volebných programoch spomedzi všetkých zvolených subjektov dosiahlo hnutie Úsvit přímé demokracie Tomio Okamura, pričom zároveň táto úroveň predstavuje aj najvyššiu nameranú spomedzi všetkých analyzovaných období, spomedzi všetkých politických strán a hnutí. V nasledujúcich dvoch analyzovaných obdobiach dosahuje najvyššiu úroveň Svoboda a přímá demokracie Tomio Okamura, hnutie založené Okamurou po jeho odchode z Úsvit přímá demokracie Tomio Okamura. Tento výsledok teda nebol nijakým prekvapením, keďže spomínaný podnikateľ patrí medzi najvýraznejších českých politických lídrov využívajúcich populizmus a populistickú rétoriku. Zaujímavé je pozorovanie, že KSČM v roku 2013 využívala populizmus takmer v rovnakej miere, ako populistické ANO Andreja Babiša, a v roku 2017 sa dokonca k populizmu uchýľovali po SPD ako druhí najviac. Po roku 2013 nastal pokles populizmu u všetkých skúmaných

subjektov, s výnimkou TOP 09. Toto klesanie pokračovalo aj v roku 2021, kedy jedinou stranou ktorej úroveň populizmu neklesla ale naopak stúpla, bolo ODS.

2. VYUŽITIE POPULIZMU POLITICKÝMI SUBJEKTMI

Ďalej bolo naším cieľom zistiť, či populizmus ako komunikačný nástroj využívajú všetky strany a hnutia, ktoré sa dostali do Poslaneckej snemovny Parlamentu Českej republiky, alebo sa nájdu také, ktoré sa dokázali populistickým komunikačným tendenciám vyhnúť. Výsledok napovedal už graf číslo 3, a našou analýzou sme zistili, že všetky z analyzovaných subjektov populistickú rétoriku do určitej miery využívali. Ako príklad nám môže slúžiť výsledok analýzy pre stranu ODS, ktorá nie je známa populistickou komunikáciou, a hoci sa jej namerané hodnoty populizmu blížili k nulovým hodnotám, absolútne nulové v sledovaných obdobiach neboli. Najnižšiu celkovo nameranú úroveň dosiahli ODS v roku 2017. Naopak najpopulistickejší zo všetkých volebných programov za všetky analyzované obdobia malo hnutie Úsvit přímé demokracie Tomio Okamura v roku 2010 s hodnotou 1,16%.

	2010	2013	2017	2021
ANO		0,49%	0,24%	0,16%
ODS	0,23%	0,04%	0,02%	0,11%
SPD			1,15%	0,48%
KSČM	0,17%	0,47%	0,36%	
ČSSD	0,30%	0,29%	0,16%	
KDU-ČSL		0,19%	0,12%	0,11%
TOP 09	0,16%	0,09%	0,11%	0,11%
VV	0,62%			
Úsvit		1,16%		
STAN			0,13%	0,05%
Piráti			0,28%	0,05%

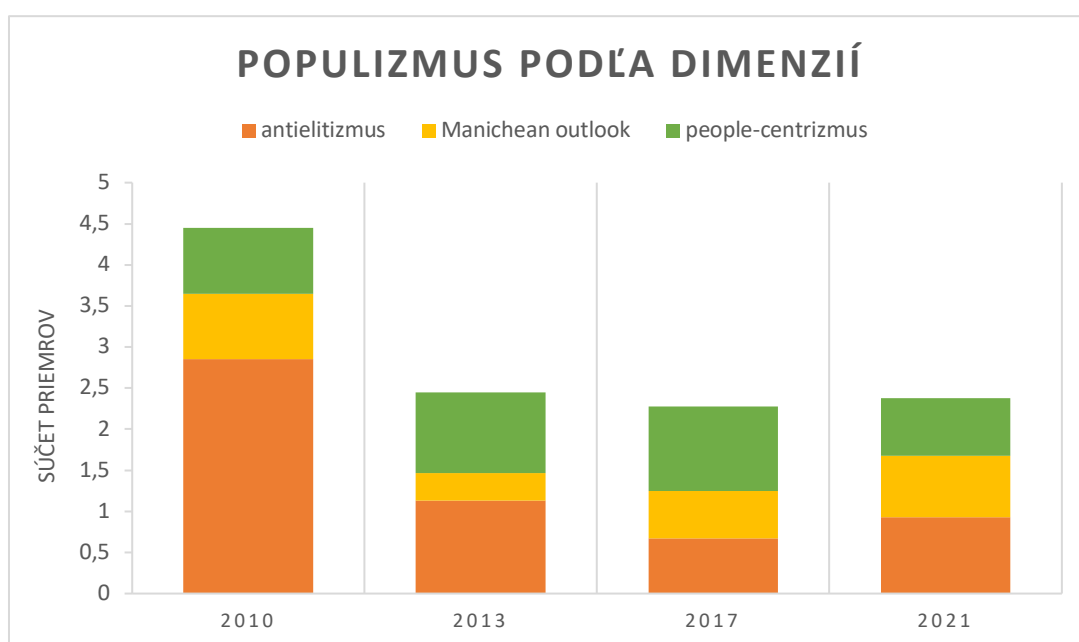
Tabuľka č. 6

Percentuálne zastúpenie populistických slov (zdroj: vlastné s pracovanie)

Teraz sme sa pozreli na to, ako populizmus využíva každá zo strán celkovo a aké sú variácie ich využívania v čase. Uvedené čísla nešpecifikujú, ktorú dimenziu populistického definície jednotlivé strany využívajú najviac, pretože to je uvedené v nasledujúcej časti analýzy.

3. DIMENZIE POPULIZMU

Keďže už sme zistili, ktoré strany využívali populizmus najväčšmi, je nevyhnutné sa hlbšie pozrieť na to, ktoré dimenzie populizmu jednotlivé strany využívajú a ako sa v tomto smere líšia.

Graf č. 4

Populizmus celkovo podľa dimenzií (zdroj: vlastné spracovanie)

Graf č. 1

Populizmus celkovo podľa dimenzií (zdroj: vlastné spracovanie)

Z grafu číslo 4, ktorý graficky reprezentuje distribúciu frekvencie populistického rétoriky všetkých skúmaných politických subjektov ukazuje, že v rokoch 2010, 2013 a 2021 politici vo svojej politickej komunikácii najviac využívali rétoriku namierenú proti vtedajším politickým a vládnym elitám. Výnimkou je rok 2017, kedy politici v priemere najviac apelovali na ľud a ľudí ako na jediný skutočný zdroj politickej moci. Ďalej môžeme vidieť, že v roku 2010 zvolené politické strany a hnutia využívali antielitársku rétoriku najviac

spomedzi všetkých období, v roku 2017 najčastejšie využívali rétoriku ľudocentrizmu a v roku 2021 môžeme pozorovať takmer vyrovnané využívanie všetkých troch populistických dimenzií. Celkovo tak nemožno hovoriť o stabilnom apelovaní len na jednu z dimenzií populizmu.

DISKUSIA

Limitácie

Tak ako sme aj očakávali, namerané hodnoty využívania populizmu nedosahovali vysokých hodnôt, ako by tomu mohlo byť v prípade skúmania politickej komunikácie strán napríklad na ich sociálnych sieťach ako Facebook či Twitter. Napriek tomu to na validite nášho výskumu neuberá, naopak, do budúcnosti sa nám tak otvára nová možnosť skúmania hodnôt populizmu politických strán a hnutí na sociálnych sieťach a jeho porovnanie s volebnými programami.

Zjavným nedostatkom štúdie vo všeobecnosti však je, že samotné volebné programy politických subjektov nevykresľujú celkový obraz politických kampaní, vystúpení a najmä nie politických praktík. Je to tak aj pri pohľade na populistické tendencie. Strana by sa teoreticky mohla správať populisticky na iných externých mediálnych platformách (televízne diskusie, rozhlas, noviny, stránicke programy) a pôsobiť mierne umiernené vo svojich volebných programoch a naopak. Zistenia preto nie sú nevyhnutne nepriestrelným údajom o tom, ktoré strany sú celkovo najviac populistické.

Vykonaná analýza však nebola schopná odraziť špecifický technokratický populizmus Andreja Babiša, nakoľko základ pre našu analýzu tvorila všeobecná definícia populizmu od Cas Mudde. Z tohoto dôvodu sa domnievame, že namerané úrovne populizmu hnutia ANO v našej analýze sú v skutočnosti nižšie, ako reálne využívanie populistickej rétoriky týmto hnutím a jeho lídrom.

Zistenia

1. Využívanie populistickéj rétoriky všeobecne

Spomedzi všetkých analyzovaných období bol populizmus v komunikácii najviac využívaný v roku 2013. V tomto prípade išlo o predčasné voľby, ktoré sa konali po demisii vtedajšieho premiéra Petra Nečase, zapleteného do korupčného škandálu a kauzy Nagyová. Tento výsledok teda interpretujeme ako dôsledok vtedajšej politickej situácie spôsobenej práve spomenutými udalosťami, spolu s dlhodobjším politickým vývojom, ktorý vytvoril priestor pre realizáciu antisystémových populistických strán ako ANO 2011 a Úsvit priamej demokracie Tomio Okamura a ich vstupu do politickej arény. Pomerne vysokú úroveň populistickéj rétoriky v roku 2010 oproti ostatným obdobiam znázornenú v grafe č. 2 ďalej interpretujeme nielen vtedajšou politickou krízou spôsobenou udalosťami opísanými vyššie, ale aj a globálnou finančnou krízou, pričom z analýzy literatúry v predošlých častiach tejto práce vyplýva, že v časoch politických a iných kríz dochádza k nárastu využívania populistickéj rétoriky. Vysvetlením pre najvyššie namerané hodnoty hnutí ANO, Úsvit a SPD v ich prvých rokoch v politickej aréne by mohol byť fakt, že novšie strany častejšie používajú jasnú taktiku, aby oslovili svoje publikum a voličov a ukázali, čo ich odlišuje od ostatných strán. Nie je preto nepravdepodobné, že vzhľadom na kontext použili na zviditeľnenie populizmus. Tvrdenie o náraste populizmu v súvislosti s krízovým obdobím podporuje aj graf č. 3, z ktorého vyplýva, že v období predčasných volieb v roku 2010 sa k populistickéj rétorike uchýlili aj nepopulistické strany a hnutia, ako napríklad ČSSD a KDU-ČSL, ktoré v tomto období využívali populizmus najviac zo všetkých meraných období.

2. Využitie populizmu politickými subjektmi

Pri otázke, či sa k populistickéj rétorike uchýľujú všetky politické strany a hnutia, alebo existujú také, ktoré sa jej absolútne vyhýbajú sme zistili, že za všetky analyzované obdobia každý so subjektov využíval populistický diskurz aspoň do určitej miery. Toto pozorovanie možno interpretovať v duchu tvrdenia Muddeho, ktorý objasňuje, že aj keď je populizmus bežnejší medzi opozičnými stranami, mainstreamoví politici vo vláde aj v opozícii ho tiež využívajú, často ako protistratégiu zameranú na populistických vyzývateľov (Mudde, 2004, s. 551). Odborná literatúra uvádza, že k populistickéj rétorike sa uchýľujú aj nepopulistické

subjekty, pretože populizmus predstavuje jeden z populárnych nástrojov pre získanie a udržanie politickej moci a politickej podpory zo strany voličov.

3. Dimenzie populizmu

V tomto smere sa nám podarilo zistiť, že apely na rôzne dimenzie populizmu politickými stranami a hnutiami variujú v čase. Všeobecne však možno povedať, že najvyužívanejšou je rétorika antielitárstva - apelovanie na skorumpované politické elity, oligarchov, lobbistov, odvolávanie sa na politických kmotrov či úlohu štátu ako priamej služby občanom a nie záujmov elitných skupín. V Česku je pomerne bohaté zastúpenie euroskeptických populistických hnutí, a táto rétorika namierená proti Bruselu či inštitúcii Európskej Únie spadá svojím charakterom práve pod túto kategóriu.

Za jednotlivé obdobia sa neprekvapivo ako najpopulistickejšie ukázali Veci verejné v roku 2010, Úsvit priamej demokracie Tomio Okamura v roku 2013, a SPD v rokoch 2017 aj 2021. Hoci sa k populistickej rétorike uchýľovali všetky politické subjekty, najnižšie hodnoty za jednotlivé roky boli namerané pre TOP 09 v roku 2010, ODS v rokoch 2013 aj 2017, a koaličná Piráti a Starostové v roku 2021. Celkovo sa ako najpopulistickejšie ukázali strany Úsvit priamej demokracie, SPD a VV. Najmenej populistické boli za analyzované obdobie ODS, TOP 09 a KDU-ČSL.

Zaujímavým faktom bolo zistenie, že v miere využívania populizmu predbehli KSČM populistické hnutie ANO. Mudde (2004) však hovorí, že „tenký“ populizmus býva doplňovaný o iné ideológie, ako napríklad komunizmus, čo je aj prípad KSČM. KSČM má dlhú históriu ako marxisticko-leninská strana s komunistickými koreňmi a vo svojich programoch sa sústreďuje na problémy pracujúcich a chudobných, zdôrazňuje témy, ktoré majú priamu výhodu pre bežných občanov a vystupuje ako hlas pre ľudí, ktorí cítia, že sú vylúčení z prospechu hospodárskeho rastu a prosperity. Z tohto dôvodu sa vo svojich programoch občas opierajú o ľudocentristickú a antielitársku rétoriku. Ďalším faktorom vplývajúcim na tento fakt je to, že volebné programy KSČM sú signifikantne kratšie, ako programy iných strán a hnutí – pre porovnanie hnutie ANO malo 4x dlhšie volebné programy. ANO sa vo svojich dlhších programových vyhláseniach má priestor vyjadrovať k viacerým aspektom sociálneho a politického života obyvateľov, a to môže vplývať na koncentráciu populistickej rétoriky.

ANO Andreja Babiša s Úsvitom a SPD Tomia Okamury využívali populistickú rétoriku najviac v roku 2010, kedy prvý krát vstupovali do politiky. Taggart (2004, s. 270) hovorí, že keď sa populistí prvý krát objavia, urobia tak vo veľkolepej kvalite - populistickí politici, hnutia alebo strany vznikajú a rastú rýchlo a získavajú si pozornosť, ale je pre nich ťažké udržať si túto dynamiku, a preto zvyčajne rýchlo upadnú.

Pri pohľade na distribúciu populistickéj rétoriky v čase sa ukazuje ako zaujímavé, že vo voľbách v roku 2021 nedošlo k nárastu jej využívania, ktoré by bolo spojená s frustráciou z politickej a spoločenskej situácie spôsobenej vládnymi opatreniami na zamedzenie šírenia ochorenia Covid 19. Zisťovanie vzťahu týchto dvoch premenných predstavuje potenciál pre rozšírenie nášho skúmania v budúcnosti.

Napriek tomu, že v našej analýze bol rok 2021 najmenej populistický, z nášho pohľadu to neznamená „porážku“ populizmu. S príchodom nových kríz sa politickí lídri a politické strany a hnutia môžu opäť uchýliť k častejšiemu využívaniu populistickéj rétoriky. Populistickí vodcovia symptomaticky vykazujú štyri vzájomne súvisiace a vzájomne sa posilňujúce charakteristiky: 1) spoliehanie sa na mimoriadne charizmatické vedenie; 2) strategické úsilie o politickú polarizáciu; 3) snahu prevziať kontrolu nad štátom, oslabiť liberálne inštitúcie a 4) systematické využívanie protekcie na odmeňovanie podporovateľov a vytlačanie opozície. Populisti pri moci majú tendenciu prejavovať silnú odolnosť, pokiaľ platia vyššie uvedené charakteristiky. Ak však jedna alebo viac z nich prestane existovať, populistami riadený národ sa vydá jednou z nasledujúcich ciest: Populizmus sa zakorení a stane sa systémovým, čo prinúti liberálne strany, aby sa samé posunuli smerom k populizmu; populizmus sa zmení na úplnú autokraciu; alebo bude populizmus vo voľbách porazený liberálnymi silami, ktoré sa prinavrátia k moci. (Pappas, 2019, s. 71). Cas Mudde upozorňuje, že aj keď je populizmus bežnejší medzi opozičnými stranami, mainstreamoví politici vo vláde ho tiež môžu využívať, častokrát ako protistratégiu zameranú na populistických vyzývateľov (Mudde, 2004, s. 551). Je preto otázkou budúcnosti, akým krízam bude musieť Česká republika čeliť v nadchádzajúcich rokoch, a akým spôsobom sa k tomu postavia politické subjekty vo vláde aj opozícii. Volebné prieskumy KANTAR cz volebných trendov Česka z mája tohto roku hovoria o volebných preferenciách s hodnotou 33,5% pre ANO Andreja Babiša na prvom mieste, a ODS na druhom mieste takmer s polovičnou hodnotou, 17% (KANTAR, n.d.).

Z dôvodov práve uvedených vyplýva, že momentálne obdobie poklesu populizmu a neprítomnosť populistov vo vláde neznamena absolútne upustenie od populizmu, ale iba prechodné obdobie. Preto naďalej zostáva veľmi podstatné sa vo verejnej laickej ale aj akademickej sfére venovať populizmu ako takému – ukázať naň, vedieť ho pomenovať a systematicky upozorňovať na jeho nebezpečný vzťah voči liberálnej demokracii, pričom môžeme mať príklad Poľska a Maďarska a ich charizmatických lídrov stále na pamäti. Pretože najväčšie hrozby pre demokraciu prichádzajú od strán, ktorým sa darí udržiavať zdanie demokratickosti, hoci samotné demokraciu podkopávajú.⁴

Takúto výzvu do budúcnosti už teraz môže predstavovať nové politické hnutie s jasným nádychom populizmu PRO 2022 (Právo, Respekt, Odbornosť) Jiřího Rajchla, ktoré sa bude uchádzať o hlasy voličov v najbližších parlamentných voľbách v roku 2025.

---

⁴ J. Tuovinen, osobná komunikácia, 15. Október 2022

ZÁVER

Skúmanie populizmu v kontexte hlbších transformácií straníckej politiky v Českej republike prispelo k štúdiu doteraz slabo vedecky skúmanej oblasti. Zmeny systému v podobe narušenej stability a politických úspechov populistických strán a hnutí tak vytvorila priestor pre skúmanie tohoto javu v čase, a to od jeho počiatkov v Českej republike v roku 2010 až po súčasnosť, respektíve do posledných uskutočnených volieb do Parlamentnej snemovny v roku 2021. Cieľom tejto diplomovej práce bolo zistiť, ako jednotlivé české strany a hnutia v parlamente využívajú prvky populizmu. Ide o relevantnú tému, keďže výskum populizmu, jeho explicitného používania politikmi (či už populistickými alebo nie) a záujem o túto tému za posledné obdobie enormne vzrastá. Skúmaním volebných programov všetkých zvolených politických strán a hnutí - nie len tých populistických - a za 4 rôzne volebné obdobia, sme prispeli ku skúmaniu populizmu nie len v Českej republike, ale v poli metód skúmania populizmu všeobecne. Populistickú rétoriku sme operacionalizovali do troch dimenzií podľa vzoru Castanho Silva et al. (2020) na základe definície populizmu od Cas Mudde (2004). Keďže všetky etablované štúdie v poli politickej sociológie sa zameriavali na: a) iba populistických aktérov, b) skúmanie iba jedného časového obdobia, alebo c) nevyužívali multidimenzionálny prístup, metóda, ktorú sme my priniesli v tejto práci predstavuje inovatívny a komplexnejší prístup ku skúmaniu fenoménu populizmu v tomto poli.

Ako ukázali zistenia v tejto práci, v roku 2013 sa politické strany a hnutia v Českej republike najviac uchýľovali k populistickej komunikácii. To bolo ovplyvnené vtedajšou politickou situáciou po demisii vtedajšieho premiéra Petra Nečase a príchodom nových populistických subjektov do politickej arény, ako ANO 2011 a Úsvit přímé demokracie Tomio Okamura. Vysokú úroveň využívania populistickej rétoriky interpretujeme obdobím českej politickej a globálnej finančnej krízy, pretože ako sme preukázali analýzou literatúry, obdobia kríz predstavujú hojné polia pre rozmach populizmu. Od roku 2013 mala populustická rétorika klesajúci trend a v roku 2021 dosiahla najnižšiu úroveň. Z našich zistení vyplýva, že k populistickej rétorike sa uchýľujú všetky politické subjekty - aj strany a hnutia, ktoré všeobecne nie sú vnímané ako populistické, napríklad ODS, TOP 09 alebo KDU-ČSL. A hoci zistené hodnoty boli v určitých obdobiach blízke nule, v každom období došlo k využívaniu tohto typu politickej komunikácie aspoň v jednej z dimenzií populizmu. Frekvenčná distribúcia jednotlivých dimenzií populizmu ukázala, že dimenzie populizmu,

ktoré jednotlivé subjekty využívali, sa v rôznych obdobiach menili. Napríklad v rokoch 2010 a 2013 využívali politické subjekty najviac rétoriku namierenú proti vtedajším politickým a vládnyim elitám, v roku 2017 využívali najväčšmi rétoriku zameranú na ľudí ako jediný skutočný zdroj politickej moci. Celkovo možno konštatovať, že populizmus bol prítomný vo volebných programoch všetkých politických subjektov v Českej republike a jeho využívanie a forma sa menili v závislosti od politických a spoločenských udalostí.

Štúdium populizmu je mimoriadne dôležité vzhľadom na jeho významný vplyv na súčasnú politiku a spoločnosť. Ako rastúci politický fenomén na celom svete sa populizmus stal hybnou silou pri formovaní verejnej diskusie, politických rozhodnutí a volebných výsledkov. Pochopenie populizmu je preto kľúčové pri ochrane demokratických inštitúcií a podpore inkluzívneho politického diskurzu. Pochopenie toho, ako populistické hnutia interagujú s demokratickými systémami, pomáha identifikovať potenciálne riziká pre demokratické vládnutie, ako je podkopávanie právneho štátu, oslabovanie brzd a protiváh a polarizácia spoločnosti. Tieto poznatky môžu pomôcť pri vytváraní stratégií na ochranu demokratických hodnôt a inštitúcií, a môžu slúžiť ako jasná výstraha pred niektorými z procesov, ktoré majú už len krôčik k porušovaniu princípov liberálnej demokracie a právneho štátu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Abts, K., & Rummers, S. (2007). *Populism versus Democracy*.

<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1111/j.1467->

[9248.2007.00657.x?casa_token=sDM9E1EVTRgAAAAA:qRLDki1LRDKVFYID](https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-9248.2007.00657.x?casa_token=sDM9E1EVTRgAAAAA:qRLDki1LRDKVFYID)

[GVZ4dRCpiZZrFOYotfmWG3UmT-xXRwBohRp-UAENwh0r_YIUxeRf1AYJgbc](https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-9248.2007.00657.x?casa_token=sDM9E1EVTRgAAAAA:qRLDki1LRDKVFYID)

Aiolfi, T. (2022). Populism as a Transgressive Style. *Global Studies Quarterly*, 2(1),

ksac006. <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksac006>

Albertazzi, D., & Mueller, S. (2013). Populism and Liberal Democracy: Populists in

Government in Austria, Italy, Poland and Switzerland. *Government and Opposition*,

48(3), 343–371. <https://doi.org/10.1017/gov.2013.12>

Amaglobeli, G. (2018). Types of Political Discourses and Their Classification. *Journal of*

Education in Black Sea Region, 3. <https://doi.org/10.31578/jeps.v3i1.117>

Arditi, B. (2003). Populism, or, politics at the edges of democracy. *Contemporary Politics*,

9(1), 17.

Aytaç, S. E., Çarkoğlu, A., & Elçi, E. (2021). Partisanship, elite messages, and support for

populism in power. *European Political Science Review*, 13(1), 23–39.

<https://doi.org/10.1017/S1755773920000314>

Ball, T. (1999). From ‘core’ to ‘sore’ concepts: Ideological innovation and conceptual

change: *Journal of Political Ideologies*: Vol 4, No 3. *Journal of Political Ideologies*,

4(3), 391–396. <https://doi.org/10.1080/13569319908420804>

Betz, H.-G. (2002). Conditions Favoring the Success and Failure of Radical Right-Wing

Populist Parties in Contemporary Democracies. *V Democracies and the Populist*

Challenge (s. 197–213). Palgrave Macmillan UK.

<https://doi.org/10.1057/9781403920072>

- Brubaker, R. (2017). Why populism? *Theory and Society*, 46(5), 357–385.
<https://doi.org/10.1007/s11186-017-9301-7>
- Buščíková, L., & Guasti, P. (2019). The State as a Firm: Understanding the Autocratic Roots of Technocratic Populism. *East European Politics and Societies*, 33(2), 302–330. <https://doi.org/10.1177/0888325418791723>
- Canovan, M. (1981). *Populism*. Harcourt Brace Jovanovich.
- Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies*, 47(1), 2–16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>
- Castanho Silva, B., Jungkunz, S., Helbling, M., & Littvay, L. (2020). An Empirical Comparison of Seven Populist Attitudes Scales. *Political Research Quarterly*, 73(2), 409–424. <https://doi.org/10.1177/1065912919833176>
- Císař, O., & Kubát, M. (2021). Český populismus ve středoevropském kontextu. *Vyšlo Jako Populismus in Tschechien: Ein Ostmitteleuropäischer Regionalvergleich v Časopise Osteuropa*.
https://www.academia.edu/49079996/%C4%8Cesk%C3%BD_populismus_ve_st%C5%99edoevropsk%C3%A9m_kontextu
- Císař, O., & Štětka, V. (2016). *Czech Republic. The Rise of Populism From the Fringes to the Mainstream* (s. 285–298). <https://doi.org/10.4324/9781315623016-32>
- Dijk, T. A. van. (1995). Discourse, power and access. V *Texts and Practices*. Routledge.
- Dvořáková, V., Buben, R., & Němec, J. (2012). *¡Que el pueblo mande! Levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Sociologické Nakladatelství (SLON).
- Elçi, E. (2019). The Rise of Populism in Turkey: A Content Analysis. *Southeast European and Black Sea Studies*, 19(3), 387–408.
<https://doi.org/10.1080/14683857.2019.1656875>

- Engesser, S., Fawzi, N., & Larsson, A. O. (2017). Populist online communication: Introduction to the special issue. *Information, Communication & Society*, 20(9), 1279–1292. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1328525>
- Espinal, C. (2015). A case study into the making and evolution of populist discourse. *LSE Research*.
- Fairclough, N. (2001). *Language and Power*. Pearson Education.
- Foucault, M. (1972). *The Archeology of Knowledge*. PANTHEON BOOKS.
- Fournier, T. (2019). From rhetoric to action, a constitutional analysis of populism. *German Law Journal*, 20(3), 362–381. <https://doi.org/10.1017/glj.2019.22>
- Fowler, R., Hodge, B., Kress, G., & Trew, T. (1975). *Language and Control*. Routledge and Kegan Paul.
- Freeden, M. (1998). Is Nationalism a Distinct Ideology? *Political Studies*, 46(4), 748–765.
- Freeden, M. (2003). *Ideology: A Very Short Introduction*. OUP Oxford.
- Freidenberg, F. (2007). *La Tentación Populista*. Una vía de poder en América Latina.
- Gründl, J. (2022). Populist ideas on social media: A dictionary-based measurement of populist communication. *New Media & Society*, 24(6), 1481–1499. <https://doi.org/10.1177/1461444820976970>
- Hájek, L. (2017). Left, Right, Left, Right... Centre: Ideological Position of Andrej Babiš's ANO. *Politologický Časopis - Czech Journal of Political Science*, 24(3), 275–301. <https://doi.org/10.5817/PC2017-3-275>
- Hameleers, M., & Vliegthart, R. (2020). The Rise of a Populist Zeitgeist? A Content Analysis of Populist Media Coverage in Newspapers Published between 1990 and 2017. *Journalism Studies*, 21(1), 19–36. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2019.1620114>

- Havlík, V. (2015). The Economic Crisis in the Shadow of Political Crisis: The Rise of Party Populism in the Czech Republic. V T. S. Pappas (Ed.), *European populism in the shadow of the great recession* (s. 285–311). ECPR Press.
- Havlík, V., & Voda, P. (2016). The Rise of New Political Parties and Re-Alignment of Party Politics in the Czech Republic. *Acta Politologica*, 8, 119–144.
- Hawkins, K. A. (2009). Is Chávez Populist?: Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective. *Comparative Political Studies*, 42(8), 1040–1067.
<https://doi.org/10.1177/0010414009331721>
- Hloušek, V., & Kopeček, L. (2004). *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě: Roč. M.* Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně. <https://is.muni.cz/publication/556526/cs/Konfliktni-demokracie-Moderni-masova-politika-ve-stredni-Evrope/Hlousek-Kopecek>
- Hooghe, L., & Marks, G. (2018). Cleavage theory meets Europe’s crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage. *Journal of European Public Policy*, 25(1), 109–135.
<https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1310279>
- Chryssogelos, A.-S. (2013). The Evolution of the ‘populist Potential’ in European Politics: From New Right Radicalism to Anti-system Populism. *European View*, 12(1), 75–83. <https://doi.org/10.1007/s12290-013-0249-3>
- Inglehart, R., & Norris, P. (2016). Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash. *SSRN Electronic Journal*.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.2818659>
- Just, P., & Charvát, J. (2016). Business-Firm Parties and the Czech Party System after 2010. *Politics in Central Europe*, 12(3), 83.
- Kaczyński, P. M. (2019). Poland in Europe: Disappointment or merely hiccup? *Elcano Royal Institute*.

- Kazharski, A. (2022). *Identity Politics of the Far Right in the Czech Republic. Freedom and Direct Democracy* (s. 23–32).
- Kock, C., & Villadsen, L. (2022). *Populist Rhetorics: Case Studies and a Minimalist Definition*. Springer International Publishing AG.
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=6874970>
- Kramarae, C., Schulz, M., & O’Barr, W. M. (1984). *Language and power*. Sage Publications.
- Kriesi, H. (2014). The Populist Challenge. *West European Politics*, 37.
<https://doi.org/10.1080/01402382.2014.887879>
- Kriesi, H., GRANDE, E., LACHAT, R., Dolezal, M., Bornschie, S., & FREY, T. (2006). Globalization and the Transformation of the National Political Space: Six European Countries Compared. *European Journal of Political Research*, 45, 921–956.
<https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00644.x>
- Kubát, M., Mejstřík, M., Hubé, N., Baloge, M., Bobba, G., Castellero, D., Cremonesi, C., Dobos, G., Magrán, J., Hüning, H., Ianosev, B., Klinge, S., Korkut, U., Krunke, H., Lembcke, O., Lipinski, A., Mancosu, M., Matic, D., Medir, L., ... Wineroither, D. (2020). *Populist Parties in Contemporary Europe*. Centre for social sciences; Hungarian academy of sciences.
- Kunštát, D. (2014). Stana, která neumírá: K příčinám stability volební podpory KSČM. *Naše společnost*, 2(12), 15. <https://doi.org/10.13060/1214438X.2014.2.12.123>
- Laclau, E. (2005). *On populist reason*. Verso.
- Levitsky, S., & Loxton, J. (2012). Populism and competitive authoritarianism: The case of Fujimori’s Peru. V C. Mudde & C. Rovira Kaltwasser (Ed.), *Populism in Europe and the Americas* (1st vyd., s. 160–181). Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139152365.009>

- Lipset, S. M., & Rokkan, S. (1967). Party Systems and Voter Alignments Cross-National Perspectives. V *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments An Introduction*. Free Press.
- Macková, A., & Gregor, M. (2014). Předvolební kampaně 2013: Prohloubení trendů, nebo nástup nových? *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*, 55–72.
- Mainwaring, S. P. (1999). *Rethinking Party Systems in the Third Wave of Democratization: The Case of Brazil*. Stanford University Press.
<https://www.sup.org/books/title/?id=1022>
- Mainwaring, S. P., & Scully, T. R. (1995). *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford University Press.
<https://searchworks.stanford.edu/view/2987907>
- Mair, P. (2000). Partyless Democracy. *New Left Review*, 2, 21–35.
- Maškarinec, P. (2019). The rise of new populist political parties in Czech parliamentary elections between 2010 and 2017: The geography of party replacement. *Eurasian Geography and Economics*, 60(5), 511–547.
<https://doi.org/10.1080/15387216.2019.1691928>
- Mayr, A. (2008). *Language and Power: An Introduction to Institutional Discourse*. A&C Black.
- Meijers, M. J., & Zaslove, A. (2021). Measuring Populism in Political Parties: Appraisal of a New Approach. *Comparative Political Studies*, 54(2), 372–407.
<https://doi.org/10.1177/0010414020938081>
- Meny, Y., & Surel, Y. (2000). *Par le peuple, pour le peuple: Le populisme et les démocraties*.

- Meyer-Sahling, J.-H., & Toth, F. (2020). Governing Illiberal Democracies: Democratic Backsliding and the Political Appointment of Top Officials in Hungary. *Sciendo*, 13 (2020)(II), 93–113. <https://doi.org/10.2478/nispa-2020-0016>
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C. (2017). The Ideational Approach to Populism. V C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo, & P. Ostiguy (Ed.), *The Oxford Handbook of Populism* (Roč. 1). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198803560.013.1>
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2012). Populism and (liberal) democracy: A framework for analysis. V C. Mudde & C. Rovira Kaltwasser (Ed.), *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?* (s. 1–26). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139152365.002>
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Naxera, V. (2021). ‘Let us blow them down!’: Corruption as the subject of (non-)populist communication of the Czech Pirate Party. *Politics*, 02633957211010984. <https://doi.org/10.1177/02633957211010984>
- Naxera, V., & Krčál, P. (2018). Populistická konstrukce národa ohroženého migrací: CAQDAS volebního diskurzu českých parlamentních voleb v roce 2017. *Sociológia*.
- Ostiguy, P. (2009). The High-Low Divide: Rethinking Populism and Anti-Populism. *Committee on Concepts and Methods, IPSA*, 35.
- Ostiguy, P. (2017). Populism: A Socio-Cultural Approach. V C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo, & P. Ostiguy (Ed.), *The Oxford Handbook of Populism* (s. 0). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198803560.013.3>

- Ostiguy, P. (2020). The Socio-Cultural, Relational Approach to Populism. *PARTECIPAZIONE E CONFLITTO*, 13(1), Article 1.
<https://doi.org/10.1285/i20356609v13i1p29>
- Pakulski, J. (2018). Populism and Political Elites. *Zoon Politikon, Special Issue*, 1–16.
<https://doi.org/10.4467/2543408XZOP.18.001.10057>
- Palonen, E. (2009). Political Polarisation and Populism in Contemporary Hungary. *Parliamentary Affairs*, 62(2), 318–334. <https://doi.org/10.1093/pa/gsn048>
- Pankowski, R. (2010). *The Populist Radical Right in Poland* (0 vyd.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203856567>
- Pappas, T. S. (2019). *Populism and Liberal Democracy: A Comparative and Theoretical Analysis*. Oxford University Press.
- Pauwels, T. (2011). Measuring Populism: A Quantitative Text Analysis of Party Literature in Belgium. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 21(1), 97–119.
<https://doi.org/10.1080/17457289.2011.539483>
- Pehe, J. (2010, máj 7). Věci veřejně populistické. *pehe*. <https://pehe.cz/2010/05/07/veci-verejne-populisticke/>
- Rodrik, D. (2021). *Why Does Globalization Fuel Populism? Economics, Culture, and the Rise of Right-Wing Populism*.
- Römmele, A. (2003). Political Parties, Party Communication and New Information and Communication Technologies. *PARTY POLITICS*.
- Rooduijn, M., & Pauwels, T. (2011). Measuring Populism: Comparing Two Methods of Content Analysis. *West European Politics*, 34(6), 1272–1283.
<https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616665>

- Rubsamen, C. (2020). *“I AM A POPULARIST”: A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF THE POPULIST RHETORIC OF DONALD TRUMP’S PRESIDENTIAL CAMPAIGN*. University of Hawaii.
- Salgado, S., Strömbäck, J., & Stanyer, J. (2016). Populist Actors as Communicators or Political Actors as Populist Communicators: Cross-National Findings and Perspectives. V *Populist Political Communication in Europe* (1st vyd., s. 363–374). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315623016-38>
- Sarcinelli, U. (1998). Politikvermittlung und Demokratie in der Mediengesellschaft. V *Beiträge zur politischen Kommunikationskultur* (s. 273–296). Bundeszentrale für Politische Bildung. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-322-87320-0>
- Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge University Press.
- Seongcheol, K. (2020). Between illiberalism and hyper-neoliberalism: Competing populist discourses in the Czech Republic. *European Politics and Society*, 21(5), 618–633.
- Stanley, B. (2008). *The thin ideology of populism*. 13(1), 95–110. <https://doi.org/10.1080/13569310701822289>
- Strijbis, O., Helmer, J., & de Wilde, P. (2020). A cosmopolitan–communitarian cleavage around the world? Evidence from ideological polarization and party–voter linkages. *Acta Politica*, 55(3), 408–431. <https://doi.org/10.1057/s41269-018-0122-0>
- Strmiska, M. (2006). Český stranický systém v letech 1998-2006: Několik postřehů ke způsobu fungování semipolarizované stranické soustavy. V B. Dančák & V. Hloušek, *Parlamentní volby 2006 a Česká Politika*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/705186>
- Strmiska, M., Hloušek, V., Kopeček, L., & Chytilík, R. (2006). *Politické strany moderní Evropy Analýza stranicko-politických systémů* (1. elektronické vydání). Portál.

- Šárovec, D. (2018). *Nástup nových politických stran v ČR od roku 2013: Hnutí ANO 2011 a Úsvit přímé demokracie pohledem konceptu novosti.*
- Šváb, P. (2013). *Andrej Babiš: Mňa nikdo neuplatí, já mám dost* [Osobná komunikácia].
<http://www2.epochtimes.cz/2013091221564/Andrej-Babis-Mna-nikdo-neuplati-ja-mam-dost.html>
- Tabellini, G. (2019). *The rise of populism.* <https://cepr.org/voxeu/columns/rise-populism>
- Taggart, P. A. (2000). *Populism.* Open University Press.
- Toomey, M. (2018). History, Nationalism and Democracy: Myth and Narrative in Viktor Orbán's 'Illiberal Hungary'. *SAGE Publications and Institute for International Relations.* <https://doi.org/10.1177/2336825X1802600110>
- Toth, T. (2020). Target the enemy: Explicit and implicit populism in the rhetoric of the Hungarian right. *Journal of Contemporary European Studies, 28(3), 366–386.*
<https://doi.org/10.1080/14782804.2020.1757415>
- Tuovinen, J. (2022). *Democratic Backsliding in the European Union.*
- Vachudova, M. A. (2021). Populism, Democracy, and Party System Change in Europe. *Annual Review of Political Science, 24(1), 471–498.*
<https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102711>
- van der Does, R., & Statsch, P. (2016). *How do they do it? A theoretical model of the drafting of election manifestos.* ECPR Graduate Student Conference.
<https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal:213745>
- Vries, C. E. D. (2018). *Euroscepticism and the Future of European Integration.* Oxford University Press.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics, 34(1), 1–22.*
<https://doi.org/10.2307/422412>

- Weyland, K. (2017). Populism: A Political-Strategic Approach. V C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo, & P. Ostiguy (Ed.), *The Oxford Handbook of Populism* (s. 0). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198803560.013.2>
- Wysocka, O. (2009). Populism in Poland: In/visible Exclusion. *IWM Junior Visiting Fellows' Conference Proceedings, XXVI*.
- Zarycki, T. (2000). Politics in the Periphery: Political Cleavages in Poland Interpreted in their Historical and International Context. *Europe-Asia Studies*, 52(5), 851–873.

ĎALŠIE ZDROJE

ABOUT PPI – Pirate Parties International. (n.d.). Cit 21. júl 2023, z [https://pp-](https://pp-international.net/about-ppi/)

[international.net/about-ppi/](https://pp-international.net/about-ppi/)

Fiala, P. (2018). *ODS - Občanská demokratická strana.*

<https://www.facebook.com/ods.cz/photos/petr-fiala-politik-mus%C3%AD->

[b%C3%BDt-trochu-populista-ale-jen-v-tom-smyslu-%C5%BEe-](https://www.facebook.com/ods.cz/photos/petr-fiala-politik-mus%C3%AD-b%C3%BDt-trochu-populista-ale-jen-v-tom-smyslu-%C5%BEe-)

[d%C5%AFle%C5%BEit%C3%A9-v%C4%9B/10156181129632700/](https://www.facebook.com/ods.cz/photos/petr-fiala-politik-mus%C3%AD-b%C3%BDt-trochu-populista-ale-jen-v-tom-smyslu-%C5%BEe-d%C5%AFle%C5%BEit%C3%A9-v%C4%9B/10156181129632700/)

Fiala, P. (2023). *Voliči jasně odmítli populismus a politický extremismus – ODS.* Občanská

demokratická strana. <https://www.ods.cz/clanek/23995-volici-jasne-odmitli->

[populismus-a-politicky-extremismus](https://www.ods.cz/clanek/23995-volici-jasne-odmitli-populismus-a-politicky-extremismus)

KANTAR. (n.d.). *TRENDY ČESKA - KANTAR.* Cit 26. júl 2023, z

<https://cz.kantar.com/trendyceska/>

KSČM. (2013). *PROGRAM PRO BUDOUCNOST.*

O nás – ODS. (n.d.). Občanská demokratická strana. Cit 18. júl 2023, z

<https://www.ods.cz/o-nas>

Program | Česká pirátská strana. (n.d.). Hlavní web Pirati.cz. Cit 21. júl 2023, z

<https://www.pirati.cz/program/>

TOP 09. (n.d.). *Programová východiska a principy.* TOP 09. Cit 18. júl 2023, z

<https://www.top09.cz/proc-nas-volit/programova-vychodiska-a-principy/>

PROJEKT DIPLOMOVEJ PRÁCE

Jméno a příjmení studujícího: Lea Štrpková

Studijní program: Sociologie, veřejnost a politika

Předpokládaný název práce: Kdyby tisíc populismů: současné podoby transformace stranické politiky

Předpokládaný název práce v angličtině: If a thousand populisms: current forms of transformation of party politics

Klíčová slova: populizmus, stranická politika, obsahová analýza, populistický diskurz, Česká Republika

Klíčová slova v angličtině: populism, party politics, content analysis, populist discourse, Czech Republic

Vedoucí práce: prof. doc. PhDr. Ondřej Císař, Ph.D.

Kód semináře, do kterého se chce studující hlásit: MGRA

Námět práce

Populizmus je pojem, s ktorým sa v dnešnej politickej i akademickej praxi stretávame stále frekventovanejšie. Je to fenomén, ktorý už dávno presiahol priestorové hranice Latinskej Ameriky, ktorá bola v dvadsiatom storočí a začiatkom dvadsiateho prvého storočia obzvlášť známa úspechom populistických lídrov. V súčasnej dobe sa však populistickým politikom, stranám či hnutiam obzvlášť darí aj na Európskom kontinente, kde sa stal stabilnou súčasťou politickej moci. Ide o jeden z nástrojov snahy o získanie alebo udržanie moci, ktorý je v súčasnosti stále častejšie využívaný v modernej demokracii. Ako popisuje Mesežnikov (2006) „populizmus v strednej Európe dnes predvádza mnohé stránky zo svojho klasického repertoáru: – apelovanie na „jednoduchého“ človeka a sľuby obhajovať jeho záujmy pred tými, ktorí sa oňho vraj nestarajú, – kritický postoj voči politickému establishmentu, kritika úradujúcej vlády a etablovaných „mainstreamových“ strán, vrátane opozičných, za ich údajné korupčné správanie, – nejasné programové zázemie, deklarácie o „všeludovom“ charaktere vlastnej politickej línie, – anti-elitárska rétorika, – „patent“ na

schopnosť najlepšie riešiť existujúce problémy v spoločnosti, – sľuby rýchlych zmien k lepšiemu, – úzkostlivé dbanie o súlad rozdávaných sľubov s prevládajúcimi trendmi vo verejnej mienke, ponuka „populárnych“ riešení.“⁵

Podľa Mudde (2007), populizmus je „zředenou ideológií“ ktorá považuje spoločnosť za rozdelenú do dvoch homogénnych a antagonistických skupín: „čistého ľudu“ verzus „skorumpovanej elity“, a ktorá tvrdí, že výkon politickej moci by mal byť vyjadrením *volonte generale* (všeobecnej vôle) ľudí.

Pri stretávaní sa s rôznou literatúrou a rôznymi autormi nachádzame rozličné, a veľmi početné interpretácie tohoto pojmu. Nejednoznačnosť tohoto pojmu pramení aj z odlišnosti skupín a jednotlivcov, ktorí sú v spoločnosti označovaní za populistov. Populizmus má tak viacero podôb, významov a prejavov, ktoré sa odvíjajú a líšia na základe rôzneho sociálneho, historického a geografického kontextu.

Avšak aj v prípade krajín, ktoré vykazujú niektoré podobné kultúrne, politické a spoločenské rysy, sa stretávame s rôznymi podobami populistického rétoriky. Dobrým príkladom sú krajiny Vyšehradskej štvorky, ktoré zdieľajú rovnakú nálepku postkomunistických krajín, avšak vývoj straníckych politík je v každej krajine diametrálne odlišný. Niet pochýb, že pri debatách o populizme je najviac pozornosti uprenej na Maďarsko a Poľsko, kde vládnuca populistická doktrína nadobúda podoby autoritárskeho režimu, ohrozujúci právny štát a demokraciu ako takú. Avšak populistické útoky na liberálnu demokraciu, ale v inej forme, nachádzame aj na Slovensku a v Českej republike.

Kým v Poľsku a Maďarsku vývoj populistických tendencií najviac ovplyvňovali kultúrne aspekty, akými sú národ a náboženstvo, na Slovensku zohrali okrem ďalších straníkopolitických konfliktných línií úlohu aj socioekonomické témy. Naopak, v Českej republike sú socioekonomické témy práve tie kľúčové. Česká republika reakciou na krízu tradičných politických strán na prelome nultých a desiatych rokov 21. storočia ústila do antistraníckeho a antipolitického postoja, ktorý volá po technokratickom a manažérskom riadení štátu. (Císař, Kubát 2021)

Nárastu vplyvu populistického rétoriky v Českej republike sa venovalo už viacero autorov. My sme sa zo snahy o reflektovanie kontinuity dlhodobejšie budovaných ideologických pozícií jednotlivých strán rozhodli skúmať volebné programy politických

---

⁵ Mesežnikov, G. 2006. *Slovenský populizmus v európskom kontexte*. [online]. Dostupné na: https://www.ivo.sk/buxus/docs/publicistika/subor/mesez_PK_september.pdf.

subjektov z niekoľkých volebných období – a to konkrétne z rokov 2013, 2017 a 2021. Práca si kladie za cieľ skúmať vývoj populistického diskurzu vybraných populistických politických strán a hnutí v Českej republike a porovnať zmeny v miere využívania populistickej rétoriky týchto politických subjektov. Na zmapovanie populistického diskurzu budeme pracovať s volebnými programami strán a hnutí z rokov 2013, 2017 a 2021. V práci budeme hľadať odpovede na tieto otázky: Ktorá politická strana využívala populistickú rétoriku najčastejšie? Existujú rozdiely v miere využívania populistickej rétoriky v rôznych skúmaných časových obdobiach?

Pre analýzu volebných programov sme sa rozhodli aj napriek tomu, že v dobe sociálnych sietí a nových foriem marketingovej komunikácie začína byť ich pozícia oslabovaná. Napriek tomuto faktoru ich považujeme za základný komunikačný prvok politických aktérov smerom k občanom, ďalej poskytujú základné interpretačné schémy, ktoré umožňujú uchopenie hodnôt a priorit daného politického aktéra. (Krčál, Naxera 2018)

Pre potreby nášho výskumu sme sa rozhodli pre viacdimeziálny prístup pre zachytenie charakteristík populistickej politickej komunikácie. Autor Castanho Silva et al. (2018) rozlišuje tri dimenzie populizmu: „ľudocentrizmus“ (people-centrism), antielitizmus (anti-elitism) a manichejský pohľad (Manichean outlook). Vyzdvihovanie ľudu je prvou charakteristikou populizmu, bez ohľadu na to, akú definíciu výskumník uznáva. Apel je na obyčajných ľuďoch, ktorých správanie je morálne nadradené hodnotám a správaniu iných skupín v spoločnosti. Druhou charakteristikou populistickej rétoriky je označovanie skorumpovaných elít ako antagonistickej skupiny obyčajných ľudí. Tie vykorisťujú ľudí pre snahu o získanie väčšej moci a zisku, a z tohoto dôvodu populisty považujú za potrebné ich zvrhnutie. Manichejský pohľad predstavuje moralistické a antagonistické chápanie vonkajšieho sveta ako boj medzi dobrom a zlom.

Předpokládané metody zpracování

Metóda kvantitatívnej computer-based obsahovej analýzy volebných programov vybraných českých populistických hnutí a strán, ktorou zmeriame ich mieru populistickej rétoriky v čase od roku 2013 do roku 2021. Předpokladaným softvérom pre výpočet frekvencií výskytu vybraných slov je Yoshikoder.

Etické souvislosti zvažovaného projektu

žiadne

Orientační seznam literatury

1. Bickerton, C. A. & Accetti, C. I. 2018. “‘Techno-populism’ as a new party family: the case of the Five Star Movement and Podemos”. *Contemporary Italian Politics*. 10 (10): 1-19
https://www.researchgate.net/publication/325277869_'Technopopulism'_as_a_new_party_family_the_case_of_the_Five_Star_Movement_and_Podemos
2. Buščíková, L., & Guasti, P. 2019. „The State as a Firm: Understanding the Autocratic Roots of Technocratic Populism. *East European Politics and Societies: And Cultures*“ 33(2), 302– 330. <https://doi.org/10.1177/0888325418791723>
3. Castanho Silva, B., Jungkunz, S., Helbling, M., & Littvay, L. 2020. „An Empirical Comparison of Seven Populist Attitudes Scales“ in: *Political Research Quarterly*, 73(2), 409–424. <https://doi.org/10.1177/1065912919833176>
4. Císař, O., Kubát, M. 2021. “Český Populismus Ve Středoevropském Kontextu.” Vyšlo jako *Populismus in Tschechien: Ein ostmitteleuropäischer Regionalvergleich v časopise Osteuropa* 4-6 (2021): 115–130. Print.
5. Císař, O., Václav, Š. 2016. "Czech Republic: The rise of populism from the fringes to the mainstream." *Populist political communication in Europe*. Routledge, 2016. 285-298.
6. Ennsner-Jedenastik, L., & Meyer, T. 2018. The Impact of Party Cues on Manual Coding of Political Texts. *Political Science Research and Methods*, 6(3), 625-633. doi:10.1017/psrm.2017.29
7. Jansen, R. 2011. „Populist Mobilization: A New Theoretical Approach to Populism.“ *Sociological Theory* 29 (2) 75-96. <http://www.jstor.org/stable/23076372>
8. Lavrinenko, O. 2020. “Socio-Economic and Socio-Political Origins of Technocratic Populism in the Czech Republic and Nativism in Hungary.” *Populism (Leiden, Netherlands)* 3.2 (2020): 257–287.
9. Meyer, T., Markus W. 2020. „The rise of populism in modern democracies“ in: Robert Rohrschneider and Jacques Thomassen (eds.) *The Oxford Handbook of Political Representation in Liberal Democracies*. Oxford: Oxford University Press: 563-581.
10. Mudde, C. 2007. *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Naxera, P. K. V. 2018. Populistická konstrukce národa ohroženého migrací: CAQDAS volebního diskurzu českých parlamentních voleb v roce 2017. *Sociológia*, 50(5), 491-523.

12. Reinemann, C., Stanyer, J., Aalberg, T., Esser, F., & de Vreese, C.H. 2019. *Communicating Populism: Comparing Actor Perceptions, Media Coverage, and Effects on Citizens in Europe* (1st ed.). Routledge.
13. Rooduijn, M., Pauwels, T. 2011. „Measuring Populism: Comparing Two Methods of Content Analysis“, *West European Politics*, 34/6:1272-1283.
14. Silva, B. C., et al. 2018. "Public opinion surveys: A new scale." *The ideational approach to populism*. Routledge, 2018. 150-177.
15. Stanley, B. 2008. „The thin ideology of populism“, *Journal of Political Ideologies*, 13/1: 95-110.

Appendix:

Zoznam tabuliek

Tabuľka č. 1 Dvojdimenzionálny politický priestor pozícií a apelov.....	11
Tabuľka č. 2 Politické subjekty označované ako populistické	29
Tabuľka č. 3 Dva prístupy ku skúmaniu populistickéj politickej komunikácie	39
Tabuľka č. 4 Slovník obsahovej analýzy	Error! Bookmark not defined.
Tabuľka č. 5 Analyzované volebné programy	47
Tabuľka č. 6 Percentuálne zastúpenie populistických slov	50

Zoznam grafov

Graf č. 1	46
Graf č. 2	48
Graf č. 3	49
Graf č. 4	51

Zoznam obrázkov

Obrázok č. 1.....	14